

ПРОСВЈЕТА

ЛИСТ ЗА ЦРКВУ И ШКОЛУ

ИЗДАЈЕ КАНЦЕЛАРИЈА МИНИСТАРСТВА ПРОСВЈЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА.

СВЕСКА

VI

Изази половином свакога мјесеца у свескама — Цијена је у Црној Гори фор. 2, а изван ње фор. 3. — Рукописи се не враћају, а претплате се шаљу администрацији, а сва писма и новине у замјену шаљу се уредништву на Цетиње. Писма пак треба да буду франкирана и власторучнијем потписом утврђена ради знања од кога долазе, ма и не било потписа на дописима. — Претплаћује се на годину.

ГОДИНА

XII.

БЕСЈЕДА О МОЛИТВИ

(Из свештеничког удружења Ријечно-Љешанског округа.)

При освештању цркве Св. Димитрија у Буроње 22 окт. 1900 год.

Говорио свештеник Томо Њажкић.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA

CRNE GORE, DURĐE

„Едите и молитсе, да не видете
в' СРБИЈИ“ (Мат. 26. 41.).

Драга браќо!

Видећи вас данас овдје окупљене, као побожне поклонице, помагаче и ктиторе овог св. храма, којегаш вашим трошком и свесрдним трудом обновисте и подигосте, то нијесам могао пропустити, а да са овог св. мјеста не замолим Свемогућегаш Бога и покровитељаш овог храма Св. Великомученика Димитријаш, да вам ови нови храм буде срећан, и да вам помогне у сваком побожном и добром подухећу, како бисте могли ви и ваши потомци за дуго у њему приносити топле молитве за све оно, што је добро и Богу угодно, а да вас заштити и уклони од свакогаш зла и напасти, од свију злих жељаш и тежњаш и свегаш оногаш, што би било његовој св. вољи противно.

У исто вријеме намјеран сам вам изговорити неколико ријечи овом свечаном и веселом приликом.

Побожни хришћани!

Неопходна је потреба свакоме човјеку молити се Богу, томе највишемаш турсору и покровитељаш нашемаш, као што нас о

томе учи света и спасителна наука у св. писму: „*Пазите и молите се Богу, да не уђете у напаст.*“ Богу се треба молити свуда и на сваком мјесту; у свако вријеме; прије сваког рада и пошље сваког рада: јер како бисмо се могли и надати икаквој користи, плоду и успјеху од неког рада, у коме нас не би руководила Његова помоћ и изобилна Божија милост?

Богу се треба молити и у жалости и у радости; у радости, да нам је продужи, а у жалости, да нас утјеши и даде нам снаге, да је можемо пренијети и прегорјети, а да — сачувај Боже — не панемо у очајање и да не изгубимо наду у бољитак.

Прије и послје спавања треба се Богу молити, — једном ријечи свуда и вазда.

Још од постанка свијета сви велики људи молили су се Богу и само молитвом стварали су чудеса и велика дјела. Св. Апостоли и други Св. оци говорили су, да је молитва најпотребније дјело и свагда су се молили Богу. Без молитве не могу се добити никакви дарови од Бога. Молитва је душевна храна, моћ и лијек за душу. Она је почетак сваке добре работе.

За човјека, кад је добро брижан или ожалошћен, нема боље утјехе од молитве. Кад је човјек брижан, па кад се пожали и покаже и другу своје туге, а како му не може у томе помоћи, ипак олакша тугу своју на срце, а како ли ће олакшати своју бригу и жалост, кад он у топлој искреној молитви, која је поткријепљена тврдом вјером у Бога, искаже ту своју тугу Богу, који је свагда обећао људма своју помоћ, само ако се они удостоје те помоћи вјерујућом молитвом: *Сирада ли у зло и напаст ко од вас нека приноси молитве Богу.*“ (Јак. 5. 13).

Вама је познато, побожни хришћани, и у овом нашем земаљском животу, нико никоме не даје ништа, што се онај, коме је нужда, неће добро замолити и пожалити, па и онда ако даде, као што о томе вели народна пословица: „Кад дијете не плаче, мајка му сису не даје.“

Истина, Бог, као свезнајући, зна све наше нужде и потребе, па би нам могао дати и да му се не молимо, али он нас чека да увидимо, да су све наше моћи и силе ништаве и кратке, и да без Божје помоћи не можемо опстати, па да се у молитви к Њему обратимо, т. ј. к Богу, томе неисцрпном извору свију блага и добара наших, и онда се можемо надати Његовој помоћи у нашој нужди и невољи. — „*Просите и даће вам се, шистите и добићете, куцајте и отвориће вам се*“ — вели св. писмо. (Мат. 7. 7). Свака молитва, која се управи Богу биће

услишана код њега, само онај, који се моли, ако се моли од свега срца и с тврдом вјером и надом у Бога, и ако оно, зашто се моли, није гријешно и противно вољи Божјој. „*Све што заиштете у молитви, ако вјерујете добићете*“ — вели св. писмо. (Мат. 21. 22).

Ако неке наше молитве не буду услишане код Бога, то бива с тога, што се те молитве не приносе с тврдом вјером и надом на Бога, или зато, што се тим људи моле за оно, што би угађало њиховим злим тежњама, а није добро за спасење наших душа. Зато св. писмо вели оваким: „*иштите и нећете добити, јер зло иштете. да страстима вашим угађате.*“ (Јак. 4. 3).

Као што рекох — Драга браћо! — Богу се треба молити свуда и на сваком мјесту. Човјек се може Богу молити код куће, код стоке у гори, у пољу на радњи, у путу, на пазару и ма ће он био, јер Богу није противна молитва због мјеста оклен се он моли, него ће је Бог примити и услишити, само ако је на основу вјере и наде у Бога, и ако та молба није противна спасењу душе онога, који се моли. Но најбоље и најудесније мјесто за приношење наших молитава јесу Божији храмови — цркве, у којима се свршавају Богослужења, ће долазе на службе побожни хришћани, који сви скупа приносе узајамне молитве Богу, и такве молитве најрадије Бог прима, као што је рекао сам Исус Христос: „*Идјете есте два или трије собрани во имя мое, ту есмь посредѣ ихъ.*“ (Мат. 18. 20).

Црквене молитве и богослужење јест општинско и узајамно мољење и такве су молитве претесжније од домаћих. Сам Бог рекао је Мојсију, да се сви Израилћани скупа моле Богу; а Исус Христос је говорио првим Хришћанима, те су се скупа молили Богу, а и сам је долазио на општинска Богослужења у храм Јерусалимски. А тако исто Св. Апостол Павле савјетовао је Хришћане да долазе на црквене службе.

У црквеном или општинском Богослужењу, слушајући св. писмо, свете црквене пјесме, службе Божје, молећи се Хришћани један за другога и за све у опште — увећава се побожност у њима и међусобна љубав. У црквеном Богослужењу људи различне нарави, стања, разног достојанства, приносећи Богу узајамне срдачне молитве, постају као једна породица, као дједца једнога Небесног Оца, под управом једне црквене главе Исуса Христа, Спаситеља нашега.

Зато — драга браћо! Немојте се нигда ослањати на своју силу и моћ, јер што год имамо то нам је Бог дао. Кад

вас нађе какво зло или несрећа, туга или жалост, немојте кло-
нути духом, него свагда се молите Богу, посјећавајте цркву и
св. службе Божје, молите се Богу, да вас не допушти, да па-
нете у зло и напаст, молите Му се за спасење душâ ваше
умрле браће и помиловање Божје на ономе свијету, који је
вјечан, јер овај наш вијек на овоме свијету и све што је на
њему, то је кратко и ништаво.

Па ако овако будемо радили и свагда се молили Богу, мо-
жемо се надати, да ћемо бити учесници Његове изобилне ми-
лости и помоћи на овоме и ономе свијету. Амин.

ОСОБИНЕ НАРОДНОГ УЧИТЕЉА.

— Ан. Јовићевић. —

(Свршетак).

Према нашем скромном мишљењу и свештеници и учитељи
наши стоје још на доста ниском степену знања и одушевљења.
Ово нам даје сигурна ојемска тврђењу, да нити свештеници
могу кандидирати за учитеље, нити учитељи за свештенике;
потребито је још доста времена, још доста труда и рада, напора
и усавршавања, па да би могли и једно и друго с поузданошћу
вршити двије званичне службе. Па ни онда ми не бисмо били
убијеђени у поуздани успјех. Када би свештеник вршио и
учитељску дужност, упитајмо се: која би служба била за њега
званична? Он би само морао потпуно вршити свештеничку
службу, морао би на најмањи позив парохијанина оставити
школу, ученике и предавање, па поћи за званичнијем послом.
Школа би у том случају била приватна ствар, споредна служба,
која би се на дохват вршила, без предвиђеног плана и распо-
реда, без довољне одлучности и одушевљења, без потребне
одговорности за успјех. Зар не би свештеник нашао пуно оправ-
данијех равлога и узрока за школски неуспјех? Он би казао,
да га је спречавала свештеничка дужност, и ми би му морали
вјеровати. Ми би одлучни противници били тој претпоставци:
да би свештеници могли уредно вршити и учитељску дужност.
Вара се сваки онај, који то мишљење подржава; тај, мјесто да
с тијем постизава какву вишу цијељ, ствара међу учитељима
и свештеницима раздор и неслогу, раздваја два радна сталежа,
који један другога допуњују и потпомажу. Када би свештеници

били и учитељи, нећемо рећи, да би школа искључиво služila интересу цркве, али не можемо јемчити, да би могла служити важнијем државнијем интересима, као када би учитељи једино вршили наставничку службу. Да не бисмо изгледали теденциозни, нећемо рећи, да су наши учитељи спремнији од свештеника, нити свештеници од учитеља, само ћемо упозорити на стварности: учитељ је свагда код дјеце, не оставља их саме, не прекида часове, пази их, дочекује, испраћа и тијем уклања узроке многијем ђачкијем погрјешкама; а свештеник, дешава се често, остави их саме, прекине предавање, дјеца се сама питају, узимају напријед, сама пођу од школе, имају прилике, да грају, да се бију, свађају, срамоте и разне галиопитине чине. Је ли томе крив свештеник? Није, може бити, јер га је званична дужност сметала. Школа би онда била споредна ствар и њен утицај на народ би био сасвијем приватне природе. А зар смије школа бити споредна? Никако; то не захтјевају државни интереси, ни интереси породице, друштва, куће, државе и цркве. Школа треба да је званична установа, ако желимо, да она успјешно врши свој задатак, с тога и учитељ мора једино обављати учитељску дужност.

Сада да видимо, би ли могли свештеници бити вјероучитељи у основнијем школама. Није довољно само знање појединијех предмета закона Божјег, нити је то главна цијелъ вјеронауке; изучавањем вјеронауке сфајемо религиозно-морално образовање дјеце, помоћу којег се дјеца оспособе за свако морално дјело. Помоћу овог предмета развија се код дјеце религиозно-морално мишљење, чувство и осјећање. Отуда видимо, да је вјеронаука у основној школи најглавније васпитно средство, којијем учитељ располаже. Осим вјеронауке и изучавање историје и живота разнијех људи развија ум, облагорођава срце и челичи вољу. Није довољно голо знање из вјеронауке, па да се стеку код ученика све добре особине, које се помоћу ње добивају; да би се помоћу овог предмета развило код дјеце религиозно-морално мишљење, чувство и карактер, потребно је, да вјероучитељ буде онакав, као што сам приповиједа: благ, добра срца, родољубив, правичан, искрен, истинит, побожан, поштен, умјерен, скроман, истрајан, стрпелив, тачан, уредан, савјестан, вриједан и одан своме позиву. Ми знамо, да на ученике, који су на нижем ступњу развитка, више утиче примјер него ли предавање без примјера. Знајући то, онда је потребно, да вјероучитељ буде са горе поменутијем особинама и да их сваком приликом тако указује, како би ученицима биле видне

и јасне. При васпитању је најглавнији задатак развијање моралнога карактера, с тога је потребно, да васпитачи буду онакви, какве желе видјети васпитанике.

Ми не поричемо спрему нашијех свештеника за предавање вјеронауке, али се не бисмо сложили с тијем, да они буду вјероучитељи. Ево зашто: да би моралне науке дјејствовале на ум, срце и вољу и стварале у дјеце морални карактер, потребно је, да наставник моралнијех наука, као што је закон Божији, буде дуже времена с дјецом и изван предавања; потребно је, да прати живот и рад дјеце, како би се увјерио, слажу ли живот са моралном науком; потребно је, да више примјером својијем него ли ријечју утиче на ученике. Када би свештеник био вјероучитељ, би ли могао ово пратити? Не би, јер он би само два часа нећељно, према распореду, имао за предавање овог предмета; чим би свршио свој час, одмах би оставио школу и дјецу, па отишао за својијем послом, а учитељ би продужио рад на осталијем предметима. Шта може вјероучитељ учинити за вријеме часа? Ништа више, до ли свршити предавање и пропитивање. Ту нема времена за примјер, а још мање за испитивање живота и рада дјечијег; изван часова се прати рад и морално понашање дјеце, а примјер се даје свуда и свагда, гдје је у додиру с дјецом. Ми с овијем не хоћемо да речемо, да наши свештеници не би могли предавати вјеронауку, него хоћемо да кажемо, да не би изучавање овог предмета играло ону улогу, коју има вршити, не би толико служило на морално усавршавање дјеце. Отуда видимо, да вјероучитељ мора бити не само спреман, него мора бити што више времена са ученицима, да би што већма својијем животом утицао на ученике, да би што боље упознао мане њихове и исправио их, да би њихов живот упућивао према здравој поуци моралнијех предмета.

Ако хоћемо, да вјеронаука буде најглавније средство за васпитање, то вјероучитељи морају бити учитељи осталијех предмета; ако подлегнемо мњењу некијех, онда ће се изучавање вјеронауке састојати само у голоме знање, без довољног моралног утицаја на васпитање ученика. Морамо мислити, да наши учитељи имају довољно знања и из вјеронауке, те би онда сувишно било предавање овог предмета од посебнијех лица, па били они и свештеници; а морамо и то мислити, да и учитељи могу имати исто тако добре особине моралног карактера и побожности, као и свештеници, те с једнакијем утицајем дјејствовати на ученике своје. Шта више, када би свештеници били вјероучитељи, држава би им морала за то давати

неку накнаду, без које не вјерујемо да би се тога посла прихватили; а то није интерес државе, када овај предмет у основнијем школама не рамље, него напредује упоредо с осталијема и служи учитељу као најмоћније средство за васпитање.

Не треба ни мислити, да само свештеници дубоко схваћају црквене догме и начела вјере и да они највећма свој живот управљају према религиозно-моралној поуци; осим њих и учитељи исто тако могу схваћати значај вјере, њен васпитни задатак и утицај на морални карактер; исто и они могу са успјехом предавати, а тијем још већу религиозно-моралну поуку дјеци давати, што су они с њима већи дио дана, на часу, на одмору, при игри, шетњи и другој забави; па чак можемо тврдити, да ће они и са још већијем успјехом предавати вјеронауку, јер боље познају природу појединијех ученика, према којој се и управљају, што свештенику не би било могуће за вријеме самог предавања. Предавање моралнијех наука тек онда повољно дјејствује, када се слаже са животом предавача, а да би дјеца његов живот познала, мора се он дуже бавити међу дјецом и изван школе.

Све ово нам даје јасна доказа, да су за предавање вјеронауке најподеснији учитељи, који и остале предмете предају и с дјецом се по цио дан баве; а, опет, све до сада речено увјерава нас, да учитељ не смије имати друге дужности осим учитељске нити му ко-год одузимају предавање појединијех предмета. То захтијевају интереси школе, државе, цркве, народа и општине.

26. *Усавршавање.* Нико не може рећи, да је савршен, да му не треба више знања. Човјек се учи до смрти; што више живи, више и зна. Ако хоће учитељ да с успјехом одолијева околностима и да савлађује огромни рад свој, није доста, да је оспособљен у школи за учитеља, него је потребно да се непрестано усавршава, како у теорији тако и у пракци. Ради тога је потребно, да сваки прати редовно савремену педагошку књижевност, а да би у томе успио, морао би држати по неколика ваљана педагошка часописа. Но да би се теорија правилније примјењивала, потребно је учествовати у учитељским скуповима, гдје се понајвише претреса привођење теорије у пракци.

Ова потреба изискује стварање учитељскијех удружења, која су јаки основ учитељском усавршавању. Четири ока више виде него ли два; што је већи број удруженијех родитеља, то је и друштвени рад разгранитији и већи; ту су опажања ду-

бља, упечатци већи и усавршавање поузданије. Појам о потреби узајамног усавршавања ствара удружења, а тај појам требао би да већ овлада и с напијем учитељима.

Човјек без друштва врло се тешко усавршава; он мање чита и пише; мање размишља о прочитаноме, а нема с ким о томе расуђивати, па онда и не схваћа све оно што чита. Даље, сам човјек, ако нема особите воље и одушевљења, не може писати и у јавности радити, као када има другове, који га гоне на то нешто из сопствене побуде, а нешто према одредбама свога правилника.

Читањем човјек може стећи големо знања; писањем се човјек привикава на рад и истрајност, добивено знање сређује према увиђавности својој, комбинује мисли, осјећаје и опажања, и тако добивено знање утемељава и утврђује као својину своју, постајући самосталан у раду, ријечи, мисли, жељи и т. д.; а практичнијем радом човјек се показује, да је стечено знање не само пријешло у самосталност, већ да је оно основано на истинском темељу самопознања, које је у стању правити разлику између добра и зла, лијепог и ружног. И читање, и јавно писање, и практични рад врло је потребит, ко хоће да се усавршава. Писање у јавности даје човјеку неко више задовољство; оно му даје јемства за посљешан рад. Практика је најмоћније средство усавршавања; она нам даје пробрана и драгоцену зрица знања.

Учитељ, који схваћа свој позив, неуморно ради на усавршавању својим; тога ради он чита и прати савремену педагогику, пише корисне и поучне чланке, и ступа у свако потребно друштво, знајући да он отуда може стећи умно богатство своје.

К Ч Л А Н К У.

„Ко да предаје вјеронауку у осн. школи?“

Као што је познато, још у октобарској свесци „Просвјете“, а од прошле године, оштампан је мој састав к чланку „Свештеник-учитељ и свештеник-вјероучитељ“, са којим ми није била намјера потпомоћи писца чланка „Свештеник-учитељ и свештеник-вјероучитељ“, нити одмоћи критичару истог чланка, као ни да се препоручим са тим писањем за и још коју другу службу, од које бих могао имати материјалне користи, — већ

сам само хтио у том свом саставу братски уз њихово и своје мишљење о предавању вјеронауке у осн. школи исказати, кад се већ о томе стало у јавности писати. Но и то моје скромно, и онако братско мишљење о предавању вјеронауке у осн. школи, није могло проћи без јавне критике, јер исти критичар чланка „Свештеник-учитељ и свештеник вјероучитељ,“ госп. Саво Вулетић, учитељ, дао је општапати у фебруарској свесци „Просвјете,“ а од ове године, у свом саставу „Ко да предаје вјеронауку у осн. школи“ онако немилосни одговор.

Знам, да је госп. Вулетићу противно све, што се не би написало по његовој вољи, па се и не чудим, што он све од почетка па до краја без поштеде омаловажава моје писање, јер по његову схваћању он једини кадар је написати што-год вриједно и по савјести, а сваки други „пише само да се пише“ или да се препоручи из каквих личних обзира!!!...

У свом саставу господин Вулетић каже, да сам се ја мојим писањем над њим и над другима као „капацитет“ хтио уздићи. — Чудна ствар, госп. Вулетић покушаје мени рећи оно, што се баш њему може пребацити. — Ја у оном свом саставу изнио сам моје скромно мишљење, а није није сам казао, да само ја једини пишем по савјести, а сваки други „пише само да се пише.“ Такође нијесам поричем, као што то госп. Вулетић покушаје рећи, јер препоручује да се оваквим стварима не излази су јавности, значи, да је он једини кано ти „капацитет“ посвећен у деликатност питања, које се расправља, а други нико! — Па као такав, госп. Вулетић прави само „излете“ по овоме што се расправљало, и тим побија, доказује и тврди важност питања, које се покренуло, а не хоће да зна, да је покренуто питање замашно и за веће и наученије главе.

Нека је госп. Вулетић научен, који замисља, да и данашњи свештеници нијесу ни за што друго до за „паки паки...“ опет и он треба да зна, да је бивало и још ће земаља и народа, код којих су у осн. школама бивали и још спремнији учитељи, него код нас, па и тамо је доказано, да нијесу постизали жељени успјех, док се није одгурнуо туђински правац, а ударио темељ народној педагогици. У овом смислу може за примјер служити Русија, у којој се била зацарила њемачка педагогија и, разумије се, као неприродни накалемак није могла да се срaste са душом народа. Милиони су се тропили на образовање његово, а резултати су слаби били све донде, док није реформатски рад њиховог Ушинског одгурнуо туђински правац и

ударо темељ руској народној педагогици. На неколико мјеста он је моћно узвикнуо: „васпитање, ако не жели да буде немоћно, мора да буде народно.“ И он, а још више његови пошљедоваоци, нашли су, да је главна карактерна црта рускога народа побожност, па су с религиозне тачке пошли у васпитању. Од тога времена нагло им расте и број школа и проценат писмености. Руска народна школа природно се развијала од времена примања хришћанства, па до данас, као што би и у нас било, да то није прекинула турска најезда. Све што има данас Русија истински великога и што ће бити узрок још већем њеном напретку, има се захвалити особитом правцу њене народне школе, онакве школе, какве и данас подржаје Свети Синод, а у које мало по мало уноси се и по што-год ново, што *руска наука* нађе за потребно. Знамо и ми, да осим синодалнијех школа има и општинскијех, *земскијех*, а има и Министарства Просвјете, али све је ово мало према онјем првијем. И министарске и општинске школе више се имају сматрати као покушаји, да се види, што вриједи и хваљена западно-јевропска система, и то би се могло усвојити за *руску* школу, али и у њима вјеронаука је већином повјерена свештеницима, или, у потоње вријеме, онјем свијетовњацима — учитељима, који су свршили духовну семинарију. Знамо, да у Русији има људи, па и врло наученијек, који пишу против синодалне руске школе, истичући западно-јевропску сајвијем њенијем тобож научнијем основама као узор и савршенство, али други научењаци, који виде мало даље од првијех, кажу напротив, да је спас Русије у њеној *руској* народној школи. Ми Срби морамо се угледати само на Русе и развијати *своју народну српску* школу, дати јој онај карактер, који је она имала за вријеме српске самосталности, веома опрезно уносећи све новотарије, па биле оне одобрене и од већијех педагошкијех капацитета, него су данас: боље је да мало и заостанемо, него да примимо са стране нешто, што би било на уштрб онијех дивнијех особина, којима се православни Словени издвајају и издижу између осталијех народа, и што ће им дати могућност, да покажу и осталијем народима спасоносни пут, којим треба сви да иду.

И наш је народ у Црној Гори побожан, а што ријетко иде у цркву, то није знак невјеровања, него оскудица религиозног васпитања. Школа је позвана да то поправи, да истинским предавањем науке хришћанске од мање-више инстинктивно побожне дјеце створи свјесне и убјеђене хришћане; она је позвана да помогне цркви, те да се у обичајну религију, којом

наш народ у главноме живи, унесе обилатије и дух јеванђелске благодати; да се од згодног материјала, какав је наш народ, створи духовна зграда, под чијим ће кровом и јавни морал, и политичка самосталност, и економски напредак и сва будућност Српства наћи поуздана склоништа.

Да ми се не би приписала пристрасност, пошто и у братској нам земљи Србији има далеко виши број спремних учитеља — педагога, него код нас —, а како се и тамо давала пажња религиозно моралном васпитању школске младежи до 1896 године, то се најбоље може опијевити из честитке сиједог управитеља српске сомборске учитељске, г. Николе Ђ. Вукићевића ¹⁾. Ево шта он, као компетентан у овом питању — вели у својој честитци српској краљ. учитељској школи у Биограду, а приликом њене двадесетогодишње прославе:

„Колико се мени чини, у ново-ускрслој држави српској није се досада достојна пажња давала религиозно-моралном васпитању и образовању младежи у школама, па с тога, покрај свега спољнога блеска, опажа се назадак у благодаривности и у побожности у свијема слојевима грађанства млађег у Србији, и то не води народ к правој и сталној срећи.

„Моје је стално и на многогодишњем искуству утврђено увјерење, да је по наш српски народ само она просвјета добра, која се оснива на св. науци православне цркве и на светом Јевангелију.

„За таквом просвјетом инстинктивно чезне наш народ. Таква се просвјета њему мила и само таква просвјета спасоносно утиче на његов развитак; јер она одговара духу и прошлости нашега народа и она му само може без штете бити.“

Ово што досле у погледу Русије и предпоменути честитке наведох, написато је тек напомене ради, да би се у том правцу пошло и код нас у васпитању и образовању младежи, јер од много је веће користи друштву и држави један човјек с мањим знањем и образовањем, а више религиозно-морално васпитан, него ли какав научник, који овога пошљедњега нема. Човјек у правој рујечи религиозан мора бити и моралац; а моралан човјек вазда је племенита срца, добре душе и пун врлина човјекових и узвишених идеја.

И највећи оптимиста, држим, признати мора, да се пошљедњих година почело примјећавати и код наше омладине много

¹⁾ Српска краљ. учит. школа у Биограду школске 1895—6 године. Биоград 1896 г., стр 26.

веће интелектуално, а много мање религиозно морално васпитање, које управо облагорођава срце и душу свакога човјека. Узрок овоме, сем других — лежи можда до самих наставника вјеронауке, који су интеллигентношћу и образовањем изостали од других наставника. А може бити баш до ових пошљедњих, јер се они опет односе према вјери, цркви и моралу доста равнодушно.

Господину Вулетићу крива се, што сам ја изнио беспристрасно оцјену правог учитеља, па у томе он налази побивање мене самог! — Заиста, са оном оцјеном правог учитеља побивао бих себе самог, кад не би било оног пријелаза и узрока у мом саставу, а којег г Вулетић није хтио да разумије, и због којег сам казао, да може и код нас доћи, да се предавање вјеронауке даде у руке свештеника, и то не свијем, него спремним, примјерним и побожним свештеницима.

Никако не пристаје г. Вулетић, да буде више уважавајући глас свештеника за предавање вјеронауке у основној школи, него што треба да има један филолог, математичар и природњак, дакле — види се, он не хоће ни да зна, да се црква и школа не мрзе, него као рођене сестре грле и љубе!!!..

Што свештеници имају шири круг богословског знања, то није за г. Вулетића добар разлог, да су од туда и религиознији, па да ће као такви са вишим заносом и вољом говорити дјецџ о предметима вјере, него н. пр. онај, који никако учио није догматику, са којом се хришћанин убјеђује у истине вјерске?! —

Поред ова два разлога, које је г. Вулетић покушао побити, нека он опет добро процијени и онај разлог у трећој тачци, којег споминем у оном мом саставу и као понајглавнијег, а он га не побива, па ће држим доћи до убјеђења, да је добро да свештеник, каквог ја препоручујем, буде вјероучитељ.

Мени г. Вулетић замјера, што наводим цитате и то већином српских педагога; но ја њему нећу замјерити, што он наводи цитате и њемачких педагога, пошто знам, да су они далеко компетентнији у оваквим питањима, него ја, или он. — Може бити да ће за њега ситан бити и руски Ушински и српски педагог Вукићевић, које ја у почетку овог мог чланка споминем...

Господину Вулетићу нико не може избити из главе, да има код нас педагошки спремних свештеника за предавање вјеронауке у осн. школи, као што има и учитеља, — па збиља

није се ни чудити, што се човјек толико боји, да вјеронаука не пријеђе у руке свештеника!!!

Као год што прави свештеник не треба да уображава, да је паметнији и светији од св. отаца, тако и прави учитељ не треба да алузира савршенство у науци. — Добро је и напредно, да наша домовина у духу народном има педагошки спремних учитеља, и то је особито благо, које у велико треба цијенити и жељети; но учитељи, па ма како образовани били, који се заносе и подржавају свијема начинима туђинскога шк. рада, — хоће ли донијети користи нашем образовању, то ће се тек онда видјети, кад бар неколико генерација ученика нове школе ступи на поље јавнога рада, и кад се дух нашега народа испита изражен у његовом начину живота, умотворинама, обичајима, религији, па на основу добивених резултата подигне храм чисте народне наставе, наслоњене на националне особине нашега народа, а управљене достижењу специјално његових задатака. И ако се наука у вишим областима јавља као интернационална, космополитска, опет зато почетно обучавање дјетета треба да носи искључиво национални, родољубиви карактер, као што сам прије напоменуо. Српска мати и осн. школа треба да васпитавају само Србина, а не космополита, готовог да пристане на све, што није његово. Кад се дакле стане на то здраво гледиште и очисти основна школа и њена настава од свију цепидлачења, онда ће и наука хришћанска, с погледом на њен значај за религиозно-морално обучавање и тежње нашега народа, у њој стати на здравије ноге.

Све ово што досле рекох, може бити не односи се на госп. Вулегића, јер, преставимо, он је у истини прави народни учитељ, који са особитом вољом предаје вјеронауку у осн. школи; редовно дјецу одводи у цркву и у њој пјева, побожно стоји и моли се Богу; па и за вријеме школског распуста редовно посјеђава богослужења; но и нека је он такав, треба видјети, јесу ли такви сви његови другови у Црној Гори? Кад би сви учитељи, односно другови г. Вулетића, били спремни, примјерни и побожни, као рецимо он, онда би тешко било и свако пребацивање да има учитеља, који слабо одводе дјецу у цркву; непримјерно у њој стоје; иронички односе се према обредима вјере; или за све вријеме школског распуста ријетко или никако не посјеђавају цркву! Би ли било оправдано то, што неки учитељи сматрају за излишно водити сву дјецу за крстима, у литији? Или н. пр. то: зна се да Божић, или Ускре римокатолички пада у наше пости, па рецимо нађе се по варо-

шима, или другим провивцијама, гдје су вјерски елементи измијешани, учитељ, који пошавши у римокатоличке куће, да им честита горње празнике, у присуству својих ученика, родитеља њихових, свештеника, или других, сједне, па и са исмијавањем мрси пости? — Зар овакав учитељ није заборавио, да су вјера и морал постулат у његовим рукама, које он ученицима предаје?!...

Зар кад би се у примјерима могло потврдити, што ово досле споменух, питам г. Вулетића, би ли могла у том случају бити оправдана она равнодушност, због које наведох у оном мом саставу, да може и код нас доћи, да се предавање вјеронауке даде у руке спремних, примјерних и побожних свештеника? —

Знајмо, да докле год буду једни учитељи сијали чисто сјеме вјеронауке, а други кукољ, чупајући клице истинске побожности из срца школске омладине, дотле ћемо сви ми рамати у добром васпитању и јеванђелском моралу; па зато је од пријеке нужде, а у интересу је наше драге домовине и народне мисли, да се што већма обрати пажња на његовање и развијање религиозно-моралних осјећаја у срцу наше будуће узданице — омладине, као и на благорођењу срца њезиног, ако желимо да се у средини српског народа и у будуће појављују: Обилићи, Краљевићи, Караџорџи, Неманићи, Петровићи и овима подобни.

А знајмо и тврдо будимо увјерени, да су сви овдје именовати у грудима својима ревносно гајили вјеру и љубав према Богу, извору свију блага и врлина, и истинску оданост према отаџбини својој, за коју су већина њих и живот свој положили. За њихове груди највећи је град био јака вјера и нада у Бога. Срце, у којем осуствује свака побожност, не може бити никада мирно; њега вазда трзају блудеће мисли и разне жудеће страсти и назад све то човјека изнурава и прије времена испраћа са овога у вјечни живот; па бар да га тамо очекује нови живот, то би за њ била још и добит; него таквога тек тамо очекују муке и патње за његово лакоумство и разувдан живот овдје на земљи.

Знам, да ће се они, који се у гимназијама гријеше о катихету, мојим ријечима можда и смијати, али им ја и напријед одговарам ријечима знаменитог Еврипида: „Смијете се колико хоћете, али има један Бог, који управља добрим и злим, — и у кога вјерујемо, да ће извјесног дана рећи: „Сада плачите, јер сте се доста смијали!“ Зато би свијема и савјетовао, да у

оваквом случају не хитају са смијањем, јер се бојим, да се смијех не претвори у плач. А да ово може бити, држим да су се многи за живота свога у томе увјерили; а још боље се могу увјерити у овакве мисли, кад би се потрудили, да се бар половину упознаду са хришћанском вјеронауком и јеванђелским истинама, колико су познати са свјетовним наукама. Јер, као што богословима могу бити чудновате и непојмљиве оне „куке и вериге“ — математичне, којима математичари решавају највеће проблеме и долазе до праве истине, тако су исто и за математичаре и природњаке непојмљиве доктрине догматичне, којима богослови доказују божаственост св. Тројице и остале догматичне истине. И као што се астроном са математичним доктринама вије у небеске висине и помоћу вјере проналази непознате планете и одређује им милијарде година за њихов појав на овој нашој земљиној кугли, тако исто и богослов са догматичким доктринама, а помоћу исте вјере, доказује биће Божије, присуство његово на сваком мјесту, долазак његов на земљу у лицу сина му И. Христа и други његов долазак у својој сили и слави да суди живима и мртвима, доказује загробни и вјечни живот.

Рећи ће когод: астрономи, геолози и математичари доказују науку и предсказивање своје непобитним цифрама, и већ су се неколико израчунатих и прорачуњених, напријед дјела и испунила. — А зар пророк Данил није на толико вијекова предсказао долазак обећаног Месије и цифрама одредио вријеме, кад ће се Христос родити? Седмдесетъ седмиць сократишася о людехъ твоихъ и о градѣ твоємъ святѣмъ, јако да обетшаеть согрѣшеніе, и скончатася грѣхъ, и запечатаются грѣси, и загладятся неправды, и очистятся беззаконія, и приведется правда вѣчная; и запечатается видѣніе и пророкъ, и помажется святѣи святыхъ“ (IX, 24), вели пророк Данил. Зар нијесу се испунила многа и многа пророштва и других пророка? — Зар није Исус Христос васкрсао из гроба умрлога Лазара, јуношу Наинске удовице, па чак и себе самог? И зар сами апостоли нијесу чинили многа чуда помоћу вјере у Бога? —

Тамо гдје се, по госп. Вулетићу, између природних наука и религијских предмета опажа дисхармонија, као и гдје се ученици гријеше о катихету — знак је, да се с почетка није давала довољна пажња религиозно-моралном образовању младежи, нити да је у тим школама довољно заступљена вјеронаука, и да ту корисну биљку сви наставници сломски нијесу његовали и росом своје чисте побожности и искрености заливали, како би

она захватила коријена дубокога у срцу шк. омладине, те да је не би могао и најмањи вјетрић олако ишчупати и уништити. —

Велико би зло по госп. Вулетићеву писању било, да се из руку учитеља одузме вјеронаука и даде у руке спремних, примјерних и побожних свештеника; но ја кажем да не би било никаквога зла, јер ево како: преставимо, да је учитељ безбожник, — он пратећи предавање вјеронауке у школи свештеника-вјероучитеља и препирући се макар ван школе са свештеником, може се преокренути и постати друкчији, па држим овако радећи била би боља корист, него да је такав учитељ предавао вјеронауку дјеци, или да се ишћерао из школе, пошто он, остајући вазда једнак, квариио би друштво, у коме се налази. А ако је учитељ и истини побожан, он ће предајући и друге предмете, потпомоћи свештеника-вјероучитеља и гледаће, „да сваки час наставе треба да је и час вјеронауке,“ што каже Дистервег.

Зар ће учитељу у истини побожном сметати свештеник-вјероучитељ, да предајући он на пр. српску историју и показујући у њој ^{НАЦИОНАЛНА} ^{ЛЕГЕНДА} ^И ^{МОЋ}, величину, расутоост и ропство, научи ^{У ДЈЕЦИ} ^{ОТ} ^{ТОМЕ}, да се послјије Косова прва мисао о слободи ^{РОДИДА} ^И ^{ОСТВАРИЛА} ^У ^{ЦРКВИ} ^И ^{ВЈЕРИ}? Зар овакав учитељ, и поред тога што не би предавао вјеронауку, неће успјети, да код дјече и поред свештеника развије религиозне и патриотске осјећаје према вјери, цркви и домовини? Овакав учитељ помоћи ће, држим, свештенику-вјероучитељу, да дјецу у школи утврди, да има Бога, а омилиће им цркву, гдје га ваља славити. —

Зар би штета била, кад би свештеник и учитељ живили примјерно и на углед других, па и да један другог помажу и у школи и у цркви (а не само ван ових); н. пр. би ли добро било, да свештеник-вјероучитељ држи који пут говор на родитељском скупу у школи, а тако исто примјеран и опште уважен учитељ бесједе у цркви? — Према мојему схваћању, свештеник и учитељ, овако живећи, могли би бити од више користи племену, у коме су, и домовини, него кад би сваки засебно, као што каже госп. Вулетић, радио свој посао.

Свештеник и учитељ имају апостолски задатак — у два потпуна паралелна правца, који се правци у вјечним истинама и насušним потребама нашега народа јављају и виде, као два сапутника једнога поријекла, који се примичу једној истој мети. Не ваља губити из вида, да је неслога између цркве и школе

равна неслози мужа и жене, гдје обје стране проводе горак живот и отуђују дјецу од себе. Ударе ли дјеца путем безбожности, тада родитељи не треба себе узајамно да криве, но свака страна себе нека криви у оној мјери више, у колико су за неслогу незнатнији поводи били.

Па кад је збиља неопходно нужна слога између цркве и школе, односно свештенства и учитељства, онда што да се отуђујемо? боље је да се помажемо, јер заједница је извор снаге и напретка. Сложни и помажући једни друге, можемо се и исправљати, иначе и не трпјети међу нама оне, који свети и узвишени наш задатак кваре и чине, да се и свештенички и учитељски ауторитет понижава на штету цркве и школе.

Мени није, не дао Бог, намјера, расправљајући о овоме питању, да се препоручим за вјероучитеља, тек да се од тога користим, као што каже г. Вулетић; као ни да искључим све учитеље од предавања вјеронауке у основној школи, јер знам, да код нас нема толики број свештеника, који би могли сва та мјеста попунити и са задовољством ту дужност обављати. Ја и не кажем, да код нас нема спремних, примјерних и побожних учитеља, који са особитом вољом предају вјеронауку, словенски језик, црквене цјевце, а па и дјецу редовно одводе у цркву и у њој пјевају и побожно стоје и са овима предметима постизавају све што се тражи у поредку религиозно-моралног образовања школске младежи. Такви учитељи могу остати да и даље предају горње предмете, а све, који противно ових поступају, ваља узети у обзир, па их надгледивати и исправљати; или к њима одредити за вјероучитеља свештеника, каквог препоручих на више мјеста. Али, по варошима и другим провинцијама, гдје су вјерски елементи измијешани, ту дужност требало би да врши нарочито лице свештеничко, које не би имало парохију, а за ту службу, држим, најподесније би требало одређивати спремне, примјерне и побожне ученике богословије, или богословско-учитељске школе, који би могли и поради благољепија службе по варошима бити и дјакони.

Дакле иза свега и опет кажем помажимо се, јер у „Слови је спас.“

Подгорица, на Бурђев дан 1901. год.

Крсто Поповић,
парох Подгорички.

Преглед појединијех предавања.

1. О обичним разломцима — предавања А. Чукића.

Распоред градива у предавањима А. Чукића није добар. Много градива за једно предавање повуче за собом и све методичне погрешке. Велики материјал наставник не може обрадити методично за један час, а ученици, ако се толики материјал обрађива на брзу руку за један час, неће добити темељито знање. У њеној глави остаће неки хасе, као оно кад више разних слика прође у брзо испред наших очију. Предавања су Чукића о обичним разломцима шест, рачунајући у поједином броју „Просвјете“ да је по једно оштампано. Прва два предавања можемо ограничити, јер се друго почиње напоменом, да је првога часа држано једно предавање. По овоме узимамо, да је једно предавање у једном броју „Просвјете“. Градиво, које је ушло у ове 6 предавања јесте шљедеће:

прво је предавање: а) појам о разломку, б) упознавање правих разломака, в) упознавање са неправим разломцима, г) упознавање са мјешовитим разломцима (бројевима. Референт);

друго је предавање: д) претварање неправих разломака у цијеле или мјешовите, ђ) претварање мјешовитих бројева у неправе разломке;

треће је предавање: е) мијењање именитеља, ж) мијењање бројитеља;

четврто је предавање: з) скраћивање разломака, и) раширивање разломака;

пето је предавање: ј) претварање обичних разломака у десетне, к) претварање десетних разломака у обичне, и

шесто предавање: л) изнаглажење опћег (заједничког. Реф.) именитеља, њ) сабирање разломака, м) одузимање разломака.

Унесено градиво у ове 6 предавања требало је овако подијелити:

прво предавање да буде „појам о разломцима“ и довољно би било за један час, а особито с тога што се овдје чини пријелаз из једног одјељка рачунске наставе на други;

друго предавање да буде „упознавање правих и неправих разломака и мјешовитих бројева.“ Ово троје треба узети у једном предавању, јер имају ова три подциља тијесну везу међу се.

треће предавање да буде што је узео А. Чукић у свом другом предавању; а могла би се и два предавања учинити, јер су предавања опширна и код Чукића, што би требало још разрадити;

четврто предавање да буде „мијењање именитеља“;

пето предавање „мијењање бројитеља“. Треће предавање Чукића дијелимо у два предавања с тога, што су обадва подциља толико разрађена, да, ако би наставник ишта радио и са другим којим разредом, не би имао времена да ова два подциља добро разради на једном часу. (Овдје треба имати у виду наше школе, гдје обично један наставник има по два или три разреда.) Ова се подјела може учинити и с тога, што је супротност у резултату, кад се именитељ једнијем бројем помножи, и кад се бројитељ једнијем бројем помножи; јер кад се бројитељ неког разломка једнијем бројем помножи — постаје већи, а кад се именитељ помножи — постаје

мањи. Да би дјеца добро упамтила дате им појмове, и да не би било мијешања појмова, најбоље је од поменутог предавања учинити два предавања; *шесто предавање* да буде „скраћивање и раширивање разломака“ са том измијеном, да прије дједи објаснимо проширивање разломака, па тек онда скраћивање. Мислимо, да је јасно због чега ово треба урадити. Овога се начела држи Др. Мочник и други математичари, јер, кад један разломак напишемо на табли, па исти проширимо, дједи ће много јасније бити како се разломак скраћује, кад је исти прво проширен, па опет повраћен у првобитни облик;

седмо предавање да буде „претварање обичних разломака у десетне и десетних у обичне;

осмо предавање да буде „изналажење заједничког именитеља“;

девето предавање да буде „сабирање разломака“;

десето предавање да буде „одузимање разломака“. Шесто предавање Чукића не само што треба опширније разрадити, него га треба и подијелити у три предавања, или по нашему, да од њега буду осмо, девето и десето предавање. Довољно је дједи једног часа предавати о „заједничком именитељу“, другог „сабирање разломака“, а трећег „одузимање разломака“.

а.) **Методички поступак у првом предавању.** („Просвјета“, св. VII, година X. 1899.) α.) *појам о разломку.* Тема је доцно истакнута. Прије је дошла анализа или припрема за синтезу, него тема предавања. Прво је требало истаћи, о чему ће се предавати, па тек онда учинити неки увод или прелазак како би се на старој основи ново видало. Кад долази право предавање (синтеза), није могуће тачно одредити, јер су тема, анализа и синтеза измијешани, т. ј. *више предавања од једног дијела у другом* — нешто је на своме мјесту, а нешто на туђему. На пр. узмемо ово: „у чему се они (дес. бројеви Р.) разликују од простих или обичних разломака.“ Ово питање и одговор на њ долазе у анализи, а по овоме истиче се тема предавања. Овдје је врло неумјесно учињено. Како можемо тражити од дјече да нам постављају разлику између десетних и обичних разломака, а тек се спремамо да им дамо појам о обичном разломку? Кад би дошло до тога, онда је предавање при крају. Асоцијација се у предавањима поставља онда, кад су дјеца добила чисте појмове о ономе, гдје хоћемо и асоцијацију да употребимо ради веће сигурности. Овај поступак сличн овоме, кад би упоредили кокоша и ноја, кога дјеца нијесу никада видјела, нити што о њему чула. У почетку се помињу бројитељ и именитељ, а тек при крају овога подциља даје се појам о истоме. Дакле напријед је анализа и асоцијација, па тек синтеза, и опет се даје појам о истоме (разломку), а при крају је појам о бројитељу и именитељу, премда се исти помињу у почетку (асоцијацији) овог подциља. Управо никакве системе у овом подциљу. Предавање иде сухопарно без икакве очигледности. Дјеца се не упућују на саморадњу, већ им се све готово даје. Даби смо ово оправдали, ево примјера како се даје појам о именитељу и бројитељу: „Што сам сад на табли написао, Ристо? — Ви сте на табли написали $\frac{2}{3}$, — Пазите дједо! Овај број три показује, да смо једно цијело подијелили на три једнака дијела, и зове се *именитељ*, а овај број два показује, да смо два дијела од цијелога узели, и зове се *бројитељ*.“ Без даљег коментарисања може сваки лако оцијенити, је ли довољно оволико рећи о бројитељу и именитељу разломака и је ли тиме дат дједи потребни појам о истоме. При давању појма о разломку на врло мршав начин казује се дједи што је половина, трећина,

четвртина и овим се завршује давање појма о обичном разломку. Овај поступак требало је друкчије извести. Овдје је морао наставник узети за наставно средство неколико пругића или воћа. Пругиће треба раздијелити на половине, трећине и четвртине, али не све одједном. Помоћу овог наставног средства лако је дјеци објаснити што сачињава једну јединицу, половину, трећину, четвртину, па тек онда приступити писању разломака. Пошто у овоме дјецу испитамо и покушамо, знаду ли писати разломке, онда треба згодним питањима довести их до тога, да она сама изведу дефиницију: *што називамо обичан разломак*. По овоме, као што је поставио и Чукић, долази објашњење шта је бројитељ, а шта именитељ. Појам о бројитељу и именитељу није требало овако дати. *Радиши треба све редом и по шоку природе*, каже *Раших*. Што-год иде на силу природе нема вриједности, и не води путу, којим треба ићи. Зар није природније довести дјецу до тога, да она сама помоћу својега схваћања и разумијевања дођу до извесног правила? Пошто смо већ дали дјецу појам о разломку и увјерили се, да знаду писати разломке и разумију што значи горњи, а шта доњи број, требало је поставити им ова питања: Што значи горњи број у разломку? — Горњи број у разломку, значи колико смо дијелова узели од једне јединице. — Што значи број 2 у разломку $\frac{2}{3}$? — Број 2 у разломку $\frac{2}{3}$ значи, да смо два дијела узели од јединице. — Пошто број 2 броји колико смо дијелова од јединице узели, како га морамо назвати? — Број 2, који броји колико смо дјелова од јединице узели, морамо назвати *бројитељ*. — По овоме треба написати неколико разломака на табли, а дјеца нек кажу, који су бројеви бројитељи. Ово исто треба да учине и дјеца или доцније ~~дошто се пресуди~~ и са именитељем на исти начин. Али ово не треба пропуштити, да наставник пита неколико ученика: што се зове бројитељ и да ту дефиницију испише сам на табли са неколика примјера, коју ће дјеца у свој бљежник преписати. Да би дјеца могла сама одредити име доњем броју у разломку, треба овако поступити: Што значи доњи број у разломку? — Доњи број у разломку значи на колико смо дијелова једну јединицу подијелили. — Што значи број 3 у разломку $\frac{2}{3}$? — Број 3 у разломку $\frac{2}{3}$ значи, да је једна јединица раздијелена на три дијела. — Што именује доњи број у разломку? — Доњи број у разломку именује диобу јединице. — Како се зове број (или како треба звати), који именује диобу јединице? — Број у разломку, који именује диобу јединице зове се *именитељ*. — Даље треба поступити као и са бројитељем.

Пошто смо дали дјецу појам о обичном разломку, треба употребити асоцијацију између десетних и обичних разломака. Кад се дјецу дао појам о разломку, требало је да наставник напише на табли дефиницију обичног разломка; али ње у овом подциљу нема, као што има о именитељу и бројитељу. При крају овог подциља требало је дјецу испитати из свега што им је предавано, као и да пишу разне разломке на табли и објашњавају. Послије свега овога да се узело упознавање с неправим разломцима (премда се ми не слажемо с тиме, јер је довољно за једно предавање дати појам о разломку), могло би се некако на крај изаћи, али овако никако. Овдје се треба сјетити ријечи *Рашиха*: *само једну ствар треба радиши у једно вријеме*. Као што не би ишло у једном лонцу на један мах кувати: сипу, рака, рибу, свињетину, говедину, овнујину и т. д., и ако су то све меса, тако исто не иде, нити је спрам дјечијих моћи много појмова у једном истом времену давати им.

β.) *Упознавање правих разломака* много је боље изведено него „појам о разломку.“ И анализа и синтеза дошли су на своје мјесто, премда је требало истаћи тему овог наслова првог предавања (или другог дијела I. предавања). Није махна, ако се тема не постави одмах у почетку, али то зависи много и од квалитета наставне грађе. Гдје наставник анализом може доћи до теме предавања, ту је много боље истаћи тему предавања, него одмах у почетку. При предавању узмимо приче о „блудноме сину“ и других сличних по тенденцији, врло је потребно да анализом, или припремом за предавање, доведемо дјецу до тога, да она жељно очекују, кад ћемо им казати име приче (*блудни син*), да виде и чују до чега доводи непослушност и лакомот — развратан живот. Неколика примјера требало је да сама дјеца нађу. Дефиницију треба на табли забиљежити, а одатле да ју дјеца препишу и неколика примјера правих разломака.

γ.) *Упознавање са неправим разломцима.* Опјена коју смо дали на предавање „о правим разломцима“ односи се и на предавање о неправим са додатком, што код правих разломака могло се и казати како се зову уопште, премда је требало покушати, да и сама дјеца дођу до тог општег имена неких разломака. Код неправих можемо се поуздано надати, да ће сама дјеца погодити, како се у опште зову они разломци, који су већи од јединице или јој равни. Послије питања: „Јесу ли ово прави разломци?“ дијете одговара: „нијесу.“ По овоме је питање: „А зашто нијесу?“ — Зашто су већи од једног цијелог. — Сад је могло доћи питање: како се зову разломци, који су мањи од јединице? (Прави) — А како бисмо назвали разломке, који су већи од јединице? (Неправи.) — На ово питање по сигурно добили бисмо тражени одговор.

δ.) *Упознавање са мјешовитим разломцима.* Примједбе под тачкама γ и β односе се и на овај подциљ. Овдје морамо додати и то, да је врло брзо дат појам о мјешовитим разломцима, или одговори и није дат. Само четири питања даје наставник и на иста добија четири одговора и тиме је довршено упознавање са мјешовитим разломцима. Добро је почет био начин, којим се дају оваква објашњења, али није издржат.

б.) *Разне примједбе.* Језик је чист. Интерпункција није свуда добра. На многим мјестима треба ставити мјесто знака питања, знак изјаве, а на неким требало је само тачку, као: Изговори ми овај разломак, Мамојло? (Треба усклик или тачка.) Неки одговори, који су у загради, имају тачку изван заграде или пред заградом; а исте реченице почињу се малим словом. Треба бити свуд дошљедан. Тачка се обично ставља унутра, а не изван заграде. Између питања и одговора треба ставити цртицу (тире), а не одговаре под знаком навода и извода. Оваквих примједба односно интерпункције има још, али су такве, да морамо мислити штампарске су погрјешке. — У реченици „свака ствар док се не раздијели зове се цијело“ увукла се једна грјешка. Свака ствар има своје име, те по томе свака ствар не носи име *цијело*. Ову дефиницију требало је поставити: свака јединица док се не раздијели сачињава цјелину. Овако је боље поставити ову дефиницију, јер можемо као ствар узети и дио од чега, а то већ није цјелина. Цјелина је свака јединица, а кад ту јединицу раздијелимо, можемо лако увиђети, што је сваки дио спрам цјелине, да не мјешамо једно са другим. — *Изговори ми овај разломак, Мамојло!* (три четвртине.) По даљем раду са овом разликом, увјеравамо се да је

написан на табли. Већ кад је написан на табли, треба рећи „прочитај ми овај разломак, Манојло!“ — На више мјеста налази се „прочитај ми,“ „изговори ми.“ Ово ми треба избацити. Ако дијете што чита или говори, не може самом наставнику причати или говорити, те је ово ми сувишно на оваквим мјестима, а и не звучи, — што се каже гребе ухо на сваком кораку. — *Што нам казује?* (бројитељ.) Ову реченицу треба поставити „Што означава бројитељ?“ Не само да је ово питање непотпуно, него је и погрешно рећи „казује,“ кад број није живо створење, које говори. — У овоме достина гријеше. Прије ћемо чути, гдје наставник пита дијете, кад му покаже какву слику „што казује?“ него „шта преставаља?“ — *Овако треба и с осталим неправим разломцима поступити.* Ријеч „поступати“ употребљава се највише у моралним студијама, а најмање у математици. Осим овога требало је ову напомену тачније и јасније поставити, на пр.: По горе означеном методу треба, да наставник разради још неколико примјера, да би дјеци дао јасан појам колико у једној цјелини има половина, трећина, четвртина ит.д., или колико има цјелијех у $\frac{8}{5}$, $\frac{6}{5}$, $\frac{4}{2}$, $\frac{3}{2}$ и т.д. — Питање „зашто?“ лаконично је. Оваква питања не треба давати дјеци у основној школи. Питања нек буду тачна, одређена, јасна, па ћемо и такве одговоре добити. —

У опште кад се узме ово прво предавање, мора се примијетити, да није изведено свуд начином развијања. Самостално дјечије расуђивање није постигано, као што је требало да буде. Требало је строго пазити, да се не трпа у дјечије главе много правила и дефиниција, као и то да им се готове не дају. До извјесног правила или закључка треба да сама дјеца дођу, а то ће бити само онда, кад их наставник тако руководи, да на основу свога расуђивања до тога дођу. Дјеца могу силом по нешто научити; али на тај начин добијемо знање стивено, а не животно. Није имати дубљег коријена у њиној интелигенцији. *Није доста сржи да се у тојми, него да се умјеје исказати и вршити.* (Коменски.) Природа дјечија то захтијева, због тога дајмо дјеци потрбуњу мјеру слободе рада у настави и васпитању им. Дијете није пасивно већ активно створење, које хоће да има слободу и у кретању и у мишљењу. Дајмо им слободу, али у границама, које допуштаје данашња метода и васпитање. Интерес науком није заштићен, те при оваквим предавањима слабо се буди и пажљивост код дјеце. Ово је предавање хитно написано. Наставник особито треба да је стрпљив у раду, не треба да се уклања испред већег и теретнијег рада, као што је овај, да дође до жељеног резултата. У предавању треба бити тачан и одређен. Један по један дио разрађивати, како би дјеца поступно дошла до жељених појмова, којима је круна неки општи, што све обузима. Без доброг обрађивања појединијех дијелова не може се доћи ни до општег.

а) **Методички поступак у другом предавању** (*Просвјта* свеска I. год. IX. — 1900). а) *Прешварање неправих разломака у цијеле или мјешовите разломке.* Ни у овом подциљу другог предавања није истакнута тема, нити у почетку нити доцније, као у давању појма о разломку. У почетку овог предавања напомиње се, што се радило прошлог часа односно разломака. Пријелаз на синтезу није потпуно изведен, т.ј. није анализа довршена, него се Чукић тиме оградил, што каже, „пошто се у појединостима испита све оно, што им је у првој лекцији објашњено, онда им се објасни идућа лекција овако.“ Ово није довољно, него је требало анализу потпуно извести да се види, како се на старој основи ново зидало. (Ако пишемо предавања

и за оне наставнике, који желе да их оваквим радовима помогнемо, онда треба предавања писати потпуно без икаквих оставака, што се често код многијех налази.) У анализи налази се неколико питања, на која дјеца одговарају, без да им наставник захтијева примјере за исто. Навешћемо први примјер: „Који се разлици зову прави, Јоване? — Сваки разломак који је мањи него једно цијело зове се прави разломак. — Који се разломци зову неправи, Тодоре?“ Пред пошљедњим питањем требало је задати дјеци да наведу примјере према одговору, а тако исто и по другом одговору. Синтеза је за дјecu апстрактна. Да се даде дјеци потпун појам из реченог, требало је узети очигледна средства, а не онако на памет да дјеца погађу нешто и долазе до неких појмова и закључака. Од очигледности треба доцније пријећи на апстракцију, и тек онда ће добити дјеца темељно знање. При крају овога предавања стоји напомена: „овим истим начином и пртањем потезова на табли треба да се израде и други разломци.“ Ово је већ доцно и абсурдно. Како можемо држати цијело предавање без икаквих очигледних средстава, па тек пошто предавање закључимо, онда да их употребимо? При крају, да би наставник правилно извео дефиницију, требало је да напише на табли неколико разломака, које ће дјеца претварати, па онда да им слично зада, да и уемено ријеше. Кад у овоме буду дјеца стална, онда могу и сама извести дефиницију, које нема у овом предавању. Дефиниције је потребно извести и као резултат предавања, нек ју дјеца забиљеже у свој биљезник са неколико примјера. У одговору на крају овог предавања налази се дефиниција (као одговор), али одговор никад не бива као дефиниција, те кад бисмо захтијевали да нам дијете каже у првом падежу оно, што је одређено за дефиницију, а исто зна казати у одговору на питања, неће нам вачно одговорити.

β.) *Претварање мјешовитих бројева у неправне разломке.* Исте примједбе под α у овом предавању односе се и на овај његов други дио. Трбало је објаснити дјеци да именитељ остаје исти, који је био прије него се мјешовити број преобразио у неправи разломак. При крају овога као и првога дијела стоји питање и на њ одговор као дефиниција, али тај одговор није потпун. Дијете одговара: „из мјешовитог се броја изналази разломак тако, кад се именитељ разломка помножи са цијелијем бројем, а а овоме се додâ још бројитељ разломка.“ Овакав одговор добио се на слично му питање: „како се из мјешовитог броја изналази разломак, Васо?“ Трбало је поставити питање и на њу одговор овако: „како се мјешовити број преображава (или претвара) у неправи разломак? На ово питање био би одговор: мјешовити број претвара се у неправи разломак, кад се цио број помножи именитељем разломка, па томе производу дода бројитељ разломка, тај је збир *бројитељ неправог разломка*, а именитељ је стари.

На крају ова два дијела треба да дође асоцијација. Овим би се поновило све што се радило овога часа. По начину Чукића ова су два дијела остала сасвим одвојена без и најглавније везе, као да не спадају у једно предавање.

б.) *Разне примједбе.* Мјесто наслова „претварање неправих разломака у цијеле или мјешовите разломке,“ треба ставити „претварање неправ. разломака у цијеле или мјешовите бројеве.“ *Мјешовити разломак* не постоји у смислу у ком га је узео Чукић. $5\frac{2}{4}$ садржи у себи 5 цјелина

и разломак $\frac{2}{4}$. Већ мјешовити разломци може се рећи, као: $\frac{2}{5}$, $\frac{4}{8}$, $\frac{1}{2}$, $\frac{5}{7}$, $\frac{9}{10}$, али ови разломци имају друго име (разноимени), те није нужада звати их мјешовити, премда јесу такви. — Изговори ми овај разломак, Милане? (Треба тачка или усклик мјесто знака питања.) Ову реченицу требало је поставити овако: *прочитај овај разломак, Милане!* Знаци бројева и гласова, кад се напишу, онда се могу читати, а не изговарати, а пошљедње бива кад се не пишу. — На више мјеста стоји „дванајест,“ а треба да је „дванаест.“ (Можда је и штампарска погрјешка.) — Ријечи *прави* (разломак) и *неправи* (разломак) треба нагласити *прати, не-прати.* — Мјесто питања „Какав је то рачун?“ треба ставити „каква је то рачунска радња?“ На прво питање може дијете двојако одговорити, а на друго мора бити само један одговор. —

„Какав си ти то број написао?“ Ово питање са сваке стране не мора овако бити. Прије свега што ће ријечи *ши, шо?* На питање „какав“ може се добити и нетражени одговор. Оваква питања могу довести дијете у забуну, особито ако је наставник љут (што обично бива код многих при рачуну.) Питање треба овако поставити: „који си број написао?“ Или „прочитај број, који си написао.“ Нека су питања отегнута, као: „Нека ми, дакле, сад још једанпут каже, колико ће пута више бити четвртина у пет цијелијех, него у једном цијелом, Радоване!“ Шта ће онај сијасет непотребних овдје ријечи *нека, ми, дакле, сад, још, једанпут?* — Гдје-год стоји: „помножи са цијелијем бројем или са имевитељем,“ треба ставити без оног *са.* — И у овом дијелу има неколико погрјешака у интерпункцији, као и у првоме

а.) **Методични поступак у трећем предавању** (*Просвјета*, свеска Ш. год VI. — 1900.)

а.) *Мијењање именице.* Овај подцијел добро разрађен. Може се допустити да овако остане, а што имамо да примјетимо, не би било на одмет да је ушло у ово предавање. У почетку, гдје се чини репетиција оног, што је учено предходног часа, требало је поред питања, која се тамо налазе, да се зада дјечи и то (ради потпуне репетиције), да за свако правило дјеца наведу и примјер. Два појма, који су дјечи објашњени у овом предавању, тако су објашњени, да ће их дјеца лијепо схватити, само требало је наслове истих да дјеца при крају овог подцијела понове и приведу за исте примјере; а по овоме да их наставник на табли забиљежи, као правило са нужним примјерима. Исто нужно је да и дјеца забиљеже у свој биљежник.

б) *Мијењање бројнице.* У овом дијелу мјесто потребног увода даје се појам дјечи о томе, што се зову *једноимени разломци.* Већ кад се говори о једноименијем разломцима требало је и о разноименим што рећи. Није нам јасно, зашто је ово овдје дошло, кад се говори у овом дијелу о мијењању бројнице, а не о именице. Ово објашњење овдје и није имало мјеста. Кад се дава појам о разломку и његовим дијеловима, онда је требало све што је основније објаснити. Даљи рад у овом дијелу добро је изведен и могао би и овако остати.

Ми се не слажемо, као што смо напријед рекли, да ова два дијела остану у једном предавању; а ако их узмемо као једно предавање, онда је требало додати при крају овог предавања осим онога, што је напоменуто под а, и општу репетицију цијелог предавања.

б.) **Разне примједбе.** „Како се из неправих разломака изналазе цијели или мјешовити бројеви? — Кажи ти, Миле!“ Мјесто овога питања ставићемо друго у истом смислу: „како се претварају (или преображавају) неправи разломци, ти?“ Може се изоставити оно „кажи ти!“ Миле, свуд гдје год је дошло оно „кажи (име)“ треба изоставити. Није ни пријатно чути при крају сваког питања „кажи ти“. Само се по себи разумије, да оно „ти“ мора отпасти, кад се већ казује име. Именица и замјеница не трпе се, особито кад су са једном циљу употребљене. „У мјешовите или цијеле“ може се изоставити, а може и остати. — „На колико дијелова треба подијелити једно цијело, па да на сваки дио дође по једна половина? — Кажи ти, Васо!“ Ово питање није правилно. Овдје се тражи да се на неколико дијелова даду дјелови од цијелине. Боље би било да ово питање стоји овако: „једна цијелина колико има половина“? или „на колико половина можемо подијелити једну цијелину“? — Иза потоњег питања, које наведосмо стоји „колико је, дакле, један дио“? На ово питање не може дијете одговорити друкче него по смислу. Требало је питати овако: „како називамо један дио цијелине, која је на двоје раздијелена“? У питању „колико је један дио“? нема, али се подразумије „од цијелине“. Ушљед неодређености питања могло би дијете одговорити не „једна половина“, него и „једна трећина“ и т. д. јер је и једна трећина дио од цијелине. — „А сад ми опет кажите, кад је вриједност разломка мања, кад му је именитељ мањи, или већи“? — Кажи ти!“ Без реченице: „а сад ми опет кажите“ заиста се могло, а тако исто и без три питања у једном. Но можемо узети да овдје ~~кад се питања~~ ^{кад се питања} ~~немају три питања~~, него само једно. Ако је тако, онда га је требало поставити овако: „кад се мањи или увећа именитељ, да ли се мијења вриједност разломка“? — Питање „колико је то три трећине“? Није одређено ни јасно. Требало је рећи: „колико цијелина има у три трећине“? — Кад је објашњено да разломци $\frac{2}{10}$, $\frac{1}{10}$ имају једнаке именитеље, није потребно било да се каже дјеци и како се зову такви разломци. Дјеца су могла и сама то погодити. — У опште можемо рећи да има више питања која су непотпуна, као: шест шестина колико је то? (једно цијело), колико је пута већа? и т. д. Оваквих и сличних им примједба има јоште, и као оне, које смо навели у *разним примједбама*, код предходних предавања.

а) **Методички поступак у четвртом предавању** („Просвјета“ св. V. год. XI—1900.) а) *Скраћивање разломака*. Практичније би било, да је прије објашњено дјеци проширивање разломака, па скраћивање. Узмимо разломак $\frac{3}{6}$, па га увећајмо за два пута, добићемо $\frac{3 \times 2}{6 \times 2} = \frac{6}{12}$ Дјеца ће лако разумје-

ти, да је разломак само промијенио облик, а не своју вриједност, јер су $\frac{6}{12}$ исто што и $\frac{3}{6}$ по вриједности дакле половина од једног цијелог. Тај разломак ($\frac{6}{12}$)

подијелимо на 2., добићемо $\frac{6:2}{12:2} = \frac{3}{6}$ а дјеца ће се увјерити, да и кад

скратимо разломак не губи од своје вриједности, него само мијења облик. У овом предавању требало је објаснити дјеци, да можемо скратити само онај разломак, коме су бројитељ и именитељ дјеливи са једним истим бројем, (који имају заједничку мјеру.) У овом подциљу стоји напомена, да треба испитати што је прошлог часа предавано. Боље би било да су те репетиције и анализа израђене, како бисмо видијели и везу и припрему

за ово предавање. Много се на то мора полагати како наставник предавање почиње. Је ли вриједно што је поновио предходно и у којој је мјери помагао идуће предавање. Само предавање није добро почето. Наставник напише на табли $\frac{6}{9}$ и скраћива овај разломак, те тиме даје дјеци појам о скраћивању разломака. Много је боље, да је наставник узео очигледни примјер, па на њему извео правило о скраћивању разломака. Овдје је баш то потребно, јер ако тако не поступимо, дјеца ће запамтити то правило дугим вјежбањем, али ће им остати неразумљиво, зашто то тако може бити. Да је наставник узео разломак $\frac{2}{4}$ много би практичније било, него што је узео разломак $\frac{6}{9}$. Узмимо ми разломак $\frac{2}{4}$. Хоћемо да га скратимо. Да то постигнемо методично узећемо и једну јабуку, коју раздијелимо на $\frac{4}{4}$. Од $\frac{4}{4}$ јабуке узмемо $\frac{2}{4}$. Пред овим је требало учинити анализу питавши дјецу, колико има четвртина у јединици, колико полована у $\frac{2}{4}$ и т. д. док дођемо до везе са овом лекцијом. Кад смо ово урадили, онда треба усмено поступати као што стоји у овом предавању, да се ради писмено или још боље овако: Колико јабука имам у руци? — (Разрезати треба јабуку на четворо.) — Што имам сад у руци? — (Четири дијела од јабуке.) — Могу ли од ова четири дијела јабуке саставити цијелу јабуку? — (Можете.) — Што сад имам у руци? — (Једну цијелу јабуку.) — А шта сад имам у руци? — (Четири дијела од јабуке.) — Шта имам у десној руци? — (Два дијела од јабуке.) — Шта имам у лијевој руци? — (Друга два дијела од јабуке.) — Колика имам дијела од јабуке у објема рукама? (Четири дијела.) — Како се другчезову 4 дијела од јабуке? — (Четири четвртине.) — Што сачињавају двије четвртине од јабуке? — (Половину јабуке.) — Колико половина има јабука? — (Има двије половине.) — Шта је веће или $\frac{2}{4}$ или $\frac{1}{2}$ од јабуке? — (Исто.) — Шта сад имам у руци? — (Двије половине од јабуке. (Наставник споји паличицом $\frac{2}{4}$ јабуке.) — Шта сад имам у руци? — (Половину јабуке.) — Колико сам пута скратио $\frac{2}{4}$ од јабуке, кад сам их претворио у $\frac{1}{2}$ половину јабуке? — (Два пута.) — Што можемо закључити из скраћивања $\frac{2}{4}$ у $\frac{1}{2}$ половину јабуке? — Из скраћивања $\frac{2}{4}$ у $\frac{1}{2}$ јабуке можемо закључити, да је све једно имали $\frac{2}{4}$ јабуке или $\frac{1}{2}$ јабуке. — По овоме наставник пријеђе писменом раду, као што је А. Чукић.

Допише је требало употребити више примјера писменог рачунања и поставити дефиницију.

β.) *Раширивање разломака.* Исте примједбе из првог подциља или наслова односе се и на раширивање разломака. На крају је требало учинити и асоцијацију ова два одјелјка овог предавања. У овом одјелјку је постављено као веко правило заједничко за оба одјелјка, али је нејасно и и тешко га је дједи упамтити. Дакле требало је за овај одјелјак поставити правило или дефиницију, а у асоцијацији доћи до крајњег резултата, да се наставник увјери о дјечијем знању.

б) *Разне примједбе* од мањег су значаја у овоме предавању, а сличне на мање важне у другим предавањима, те их нећемо ни побрајати.

а) *Методички поступак у петом предавању.* (Просвј., свеска VI. год. XI — 1900). α) *Претварање обичних разломака у десетине.* У овом дијелу петог предавања у главном не би се имало што примијетити. Тема је у почетку лијепо наговјешћена, а и увод у синтезу. Трбало је још који примјер да дјеца израде, као онај, на основу кога је дат дотични појам.

Примјер са новчићима да се дјеци објасни како је све једно имати $\frac{3}{4}$ од форинта или 0.75 врло је умјесан. Да су напријед употребљени новчићи, већи би интерес произвело ово претварање у дјецу, кад би наставник показивао како се то и писмено мсже израдити.

β) *Претварање десетних разломака у обичне.* Што смо рекли о првome дијелу овога предавања морамо рећи и о овome. Једино што би још потребно било при крају овог предавања, требало је поставити асоцијацију између ова два одјелка, и да сама дјеца наведу по неки примјер. Овим је требало закључити ово предавање.

б) *Разне примједбе* врло су незнатне као: „изађи на табли“ и сличне им, те пошто су од мање вриједности, нећемо их ни износити.

а.) *Методички поступак у шестом предавању.* (Просв. св. XI и XII год. XI. 1900.) α) *Изналажење опћег (заједничког Р.) именице.* Потребно је било, да се прије дјеци објасни сабирање обичнијех разломака, па тек онда изналажење заједничког именице. Ово наше мњење оправдава и поменуто предавање. Одмах у почетку овог одјелка наставник задаје дјецу да му усмено и писмено врше сабирање разломака, што се види очито из напомене: „кад дјеца то (усмено) на памет израде, нека онда исто и писмено напишу на табли.“ Ову смо напомену двојако тумачил, али већ друга ослободила је нас те двоумице, јер се у њој каже: „кад је већ неколико оваквих задатака израдио са ђацима.“ А без помоћи овога предавања исто мислимо, да је потребно прије предавати дјецу о сабирању, него о изналажењу заједничког именице. Предавање сабирања, као методичке јединице, морамо по системи раздјелити овако: учинити *припрему* за предавање, истаћи *шему*, отпочети *предавање* (синтезу) усмено и писмено са једноименијем разломцима и т. д. Над у овome дјелу добро утврдимо другог часа продужимо сабирање с цијељу да објаснимо дјецу да и већ сабирају равноимени разломци. — Што се тиче подјеле овог одјелка (премда је према овој разради могло бити цијело предавање) одмах пада у очи једна крупна погрјешка, јер мјесто анализе наставник каже: „прије него што ће учитељ пријећи на овај одјелак треба — бар како ја мислим, — да задаје дјецу напаметне *рачуне* из сабирања разломака, који су једноимени, како би дјеци доцније јаснија радња била.“ Напротив, неће им лакша бити, него врло отешчана. Није могуће да дјеца решавају задатке из сабирања обичнијех разломака, кад им о томе није предавано. Ушљед овога не може се успјешно предавати ни о зајед. именицељу, нити ће пак овакво предавање одговорити захтјевима: *да се наставља психички тачно прилагоди и интимно приљуби уз ученичко расположење и представе. У природи нема скокова; не смије их бити ни у природној настави (Рајн.).* Против овога Рајнова начела не могуће је било правилно поставити анализу, а ово бива највише с тога, што је прије дошло предавање о изналажењу зајед. именицеља него о сабирању. Послије овог неприродног увода долази *синтеза* (предавање), које се почиње тиме, што наставник задаје дјецу један задатак, у којему су разломци са разноименим именицељима. Овај задатак дјеца не могу израдити, онда им наставник навијести *шему* предавања и опет долази *синтеза*, али тек сад без смјесе са другим дијеловима предавања. Без овог прескубања синтезе могло се врло лако, а теми није овдје мјесто, него је она морала доћи послје анализе или бар и пред њоме, али природније је прво Синтеза доцније у главномe је добро изведена, премда морамо примјетити, да у

првом задатку није требало ставити $2\frac{2}{4}$ фор., па оно 2 не употребљавати, а тако исто и да дјеца не израђују тај задатак писмено, кад о сабирању није било говора. Други задатак, на основу којег наставник објашњава како се изналази зајед. именитељ, кад имамо више бројева у задатку, пошто се оснива да првијема са два разломка, могла су и дјеца израдити. У истом задатку учитељ би им објаснио, и како се скраћивају именитељи. На овај начин дјецу веома интересује предавање, јер и она учествују у њему, иначе остају као гости у позоришту, а учитељ сам глумије. — Други начин како се изналази заједнички именитељ за дјецу је заплетен, а мора им и нејасан бити. Довољно је само један начин показати дјеца, како ће извјесне задатке решавати. Много правила, која иду к једноме циљу, оптерећавају душу дјетињу, и можемо тиме постићи само то, да ниједно темељно не схвате и науче. При крају овога одјељка требало је поставити правило, како се изналази заједнички именитељ са неколико примјера или бар једнијем, што би морала дјеца забиљежити у свој билежњик. Да би се наставник увјерио у успјеху свога рада, нужно је било дати дјецу неколико задатака, да их ријеше. Из овога ће наставник видјети не само своју вјештину предавања, него и како мора наставити ово предавање. Ако су дјеца добро упамтила предходно правило, може наставник са малим уводом наставити предавање о сабирању, а иначе морао би се подуже на истоме (уводу) зауставити.

β) *Сабирање разломака.* У овом другом дијелу нема баш ничега, што сличи предавању. Ту нема ни анализе, ни синтезе, ни асоцијације, ни системе, нити функције. Већ свако објашњења дјеца лијепо и правилно сабирају. Најприје је дат један задатак из једноименијех разломака, — дијете га је сабрало и казало правило како се сабирају једноимени разломци. По овоме на исти начин израдио је друго дијете задатак, у ком су разноимени разломци и казало правило како се сабирају разноимени разломци. Овиме је свршен наставни рад са сабирањем разломака. По свој прилици овај је поступак учињен, што су разломци разноимени и једноимени сабирани у првом дијелу овога предавања (виђи α). Но тамо није предавано о сабирању разломака, него о заједничком именитељу; а што је тамо ушло сабирање, потребно је било, премда на то није обраћана особита пажња, него је поступљено као и у овом другом дијелу, — дјеца су сабирала, као да су то раније учила, у колико им није сметало изналажење заједничког именитеља. По овоме излази да се предавало о сабирању разломака, а тога у ствари није било. Сад само да се упитамо, ко је крив, ако дијете не знаде идућег часа сабирати обичне разломке? И је ли га право за исто казнити?

γ) *Одузимање разломака.* У овом трећем дијелу није учињено ни колико у првом (предходном), гдје је говор о сабирању разломака. Мјесто предавања стоји само ова напомена: „начин, којим се код одузимања разломака ваља послужити, исти је онај, што сам га код сабирања навео, зато ћу овдје навести само правила, којих се ја при предавању држим“. По овој напомени постављена су само два правила за одузимање разломака, и овим је закључено све што ћемо рећи о трећем дијелу овог предавања, — а читаоци нек оцијене, је ли довољно оволико наставног рада, да се дјецу даде појам о одузимању разломака. —

По свему што смо рекли о овом предавању можемо закључити, да оно скоро цијело више сличи на неко упуство, које би послужило

учитељима при предавању поменутог, него на предавање систематски израђено.

При крају овога предавања нужно је било извести *систему и примјену* како би се дјеца довољно извје кбала у наученом, да им се знање претвори у умјење, којим се могу по всљи служити, да не траже страну, на којој то и то пише, па тек онда да израде извјесни задатак.

б.) **Разне примједбе.** Напомена: „кад дјеца то на памет израде, нека онда то исто и писмено просто напишу на табли“ пуна је непотребнијех овдје ријечи, као: *шо* (друго), *просто*, *писмено*. Особито је нејасно што овдје значи ријеч „просто“; а, кад се каже да неко нешто напише на табли, није потребно му рећи и „писмено“ да напише, јер онда мора да има неки начин, да се пише на табли и „неписмено“. Ово смо овдје навели с тога, што на више мјеста могу се овакве примједбе учинити, а на то се мало пажње обраћа код већине наших наставника. — Питање: „је ли дакле све једно $\frac{1}{2}$ или $\frac{2}{4}$? — кажи ти, Радоване“? није правилно, а спрам питања и одговор је неправилан. Није „све једно“ као што дијете одговара $\frac{1}{2}$ и $\frac{2}{4}$ бар по облику. Овдје се хтјело овим питањем, да дијете каже да ли је вриједност $\frac{1}{2}$ равна вриједности $\frac{2}{4}$, али такво питање није.

Да бисмо били краћи на горње питање упозорујемо читасце и ради интерпункције у чему се доста гријешило.

Опште напомене. Овим завршујемо преглед на предавања А. Чукића о разломцима с напоменом, да су ова предавања летимично израђена. Ово наше мњење исцрпили смо из ондјех одјељака у овим предавањима, који су добро разрађени. Много се гријешило против очигледности. Није се настојавало да дјеца сама дођу до нечега, што се очито види да је могуће. Према овоме мало је полагамо на дјечју самобадњу, — више је наставник сам, него дјеца судјеловао у раду. До многијех правила могла су и сама дјеца доћи, без да им иста наставник цитира. О свеви овога предмета са другим настав. предметима није било ни помена. У рачуну је врло лијепа згода да наставник многе моменте из историје понови, а тако исто може се дотаћи и географије, природописа, а у неколико и вјеронауке.

Наставнички поступак требало је подијелити на два стадиума. Прије свега треба да наставник одмјери шта ће му бити методична јединица и смјер предавања. Пошто смо одредили тему предавања треба да приступимо побуђивању мисли васпитаниковијех. Ово буђење мисли треба да се креће у правцу, коме тежи наше предавање — да га потсетимо на нешто, што му је познато, а потребно је у извјесном предавању. Овакав рад поступно треба да развија интересовање за оно, што мора доцније доћи, а дјечи није познато. По овоме долази приказивање нових представа, које доводимо у везу са сличнијема им, па их онда систематизирамо и примјенимо, како би остале васпитаникова својина, којом, као нечим уређеним, слободно располаже.

У овим предавањима тога нема, него је употребљен *дидактички материјализам*, — само да се нешто научи, па шта било са дјецом, али данас овај је метод отпао, премда је у средњем вијеку господарио у настави.

На неким мјестима у овим предавањима налазимо „овако ја предајем или мислим.“ Ово је мњење нова методологија одбацила. Данас се не препоручују разни методи, него оно што су прије били разни методи, данас

је један метод, а све обухваћено што су ти методи хтјели. Овај метод не скучава учитеља у раду, него, напротив, поможе му да се унаприједи и осигура у своме раду — даје му слободна методска упуства.

(Наставиће се.)

***

О ДОМАЋОЈ ЊЕЗИ И ВАСПИТАЊУ ДЈЕЦЕ.

(Од радова учитељског удружења Морачке нахије.)

Никифор Симоновић, јеромонах и учитељ.

„Највиша и најсветија дужност породице остаје увијек та, да васпитава дјецу.“
(Доктор Рајн)

Никад се човјечанство није тако старало о свестраном васпитању човјека као у данашње вријеме. Безброј великих умова искључиво посвећују себе на усавршавање васпитних средстава. Народи и државе троше огромне суме новаца, да што боље и савршеније васпитају, науче и уздигну човјека изнад свијета. Заиста и треба све могуће чињети да човјек буде савршенији, јер то и највећи Учитељ Христос заповиједа.

Но сад да видимо ко су први васпитачи дјетета? — Природа је први васпитач, иза ње родитељи и учитељи, па тек иза ових долазе нужде и непријатељи. Природа своје сврши у реду, учитељи, нужде и непријатељи своје, а родитељи — родитељи не! Родитељи су први васпитачи за природом; они своје дијете два пута рабају: једном кад га роде и другом кад га васпитањем препороче, јер од родитељског васпитања потјече цио правац будућег карактера у њиховом дјетету.

На жалост свуд се данас може чути од васпитача и учитеља, гдје се жале, да није лако дјецу упутити стазом правога честитог карактера. „Дјеца — говоре васпитачи и учитељи — нијесу послушна, упорна су и ни за што с вољом не пријењају.“

Заиста оваких и сличних мана сваки васпитач и учитељ може код повјерене му дјеце опазити, а основ је свакој у родитељској кући. Учитељи се жале и пишу противу њих читаве гомиле разноликих чланака, али још ни код њих нема онога, чим би показали примјер, да се таквом злу стане на пут, т. ј. да то зло почну на дјелу сами из своје сопствене куће гонити! Код достане таквих васпитача може се видјети основ свим манама у васпитању дјеце. Правац карактера дијете добија код родитеља, а неки од васпитача покрај свега знања и писања о васпитању, нијесу у стању оно, што пишу, прво над својом дјецом у дјело привести, него су им дјеца размажена, распуштена, себична, упорна, непослушна, раскошна и т. д. За такве је и речено оно у Светој Писму: „Глаголютъ бо а не творять.“ —

Еј! Како се може лако у родитељској кући свему томе доскочити. Људи, трудећи се, на каква чудеса науче бесловесне животиње, као: мајмуна, коња, папагала и т. д., а своја дјецу не хоће, него их пуне самовољи, од које сами доцније жестоко плаћају. Ступајући доцније у одраслије године, дијете неће да их слуша, тражи да му се испуни све по

вољи, чини сувишне и некорисне трошкове, пружа власт над родитељима, док се диобом од њих одвоји и сасвим их забаци, као да му нијесу ништа. Од достине таквих родитеља може се чути гдје говоре: „Од како ми дијете пође у школу, прометну се ђаволом,“ и ваља кривицу на учитеље. Колико таквих грких чаша жалосни учитељи морају испити, ни криви, ни дужни, а ниједан од родитеља појма нема, да је он сам своје дијете про- туррио ђаволом прије школе, и да мора жњети оно, што је посијао. Разум- ни родитељи никад неће тако што ни рећи, ни чути од своје дјеце; снн се још из рана старају, да не пуште никакав коров у своје млађано ди- јете, и бивају му примјер свих врлина, јер није не празно изречена у по- словици она народна философија: „Шта чине дјеца? — што виде од оца.“

Сад да се обазремо у кратко на нашу домаћу, народну његу и ва- спитање — какво је, и какво би морало бити?

Од рођења, па док се дјетету испуни година, треба матере да дјецу његују по савјетима искусних у томе особа, а да одбаце којекакве гатке и бајања. Какву корист доноси малој и тек рођеној дјечи обвезано уза њ су- во коријење, главнице (без чесана) лука бијелога, разни записи што се че- сто може наћи или у дјетињој хаљиници, или о лучцу колијевке? У овом првом, нијемом периоду дјетињем треба дијете разумно чувати и хранити, чисто држати, а све друго празновјерство изоставити.

Љуљање дјетета такође је од велике штете по здравље његово. Треба се добро разумјети, да кад би одрасла човјека неколика минута онако љу- љали, мркла би му свијест, а тим прије малом дјетету. Љуљањем се за- тупљује мозак и тим се дијете убија душевно и тјелесно, због тога би по- треба била, да се савјетска управа о овоме постара и законским путем стане томе злу на пут.

При крају године дијете почне да се исправља, но ни с овим не би требало наглати, јер ће то исто природним путем доћи. Дијете неколика мје- сеца доцније, а то ће бити много сталније.

Чим се дијете почне исправљати, упоредно томе, почне и по коју ријеч говорити. Чуј сад: јадно дијете мора учити од мајке два језика! неразумна мајка мјесто да правилно говори свом дјетету сваку ријеч, она му их изврне сваку наопако; мјесто да му правилно изговори *вода*, она му говори: *воча, оча* и т. д. мјесто *хљеба* или *љеба* — она му говори *беба, еба* и Бог ти ју сам зна, шта му неће све наопако изврнути. Разумије се, да ово чине оне мајке, које су далеко од сваке просвјете¹⁾ и за то би се требало озбиљније заузети око васпитања женскога пола, али да то васпи- тање узме истински правац будућих матера и учитељица будућег нара- штаја, а не како ће боље примамљивати јачу полу рода људског, као што се може опазити на више мјеста.

Треба малом дјетету сваку ријеч правилно изговорити и сваки разуман човјек треба противу овога да говори, а особито свештеник и учитељ, јер имају највише додира са народом, то најбоље и могу на њега утицати.

Пошто већ дијете почне ходити и говорити, разумије се, почне се и умно развијати. Спољашњи утисци, које дијете прими у родитељској кући, оставиће у души дјетета вјечите трагове, да их никаква школа изгладити не може. У ово вријеме и почиње основно васпитање, ком давају правац родитељи и све оно, на што родитељи упуте дијете, остаће главном под- логом у развитку карактера будућег, одраслог човјека. Ово је онај период

¹⁾ Има их, које су веома близу просвјете, па тако поступају. У.

дјетињег доба, у којем дијете прима утиске као фотографска таблица. Загледајмо се сад, како неки родитељи, па и васпитанији поступају.

Дијете почне све да посматра и слуша родитеље. На првом мјесту родитељи не умију уредно хранити своју дјецу. Мјесто да му дају храну онда, кад треба, то сваки час у њега гуркају, нагоне га и соколе, да што више поједе, а неће да знаду, да је више људи помрло од претјеране хране, него ли без ње. Треба за храњење дјетета знати одређено вријеме; треба се *по могућности* старати, да се дјеци даје лака и здрава храна, а не претоварити му млађани стомак сувишним јелом и преслачцима.

Да заиста од ове родитељске неуредности много дјеце пострада, свједочи нам то, што ћемо на више мјеста у народу чути, гдје се мајка жали о болесном, или већ умрлом свом дјетету, како га је устријелила стријела на саме покладе, или Божић, или други који свечани дан, па говори, да су га појеле вјештице и чинилице, а не разумије, да га је баш она сама устријелила и изјела претјераном храном, од које се поболело стомак, па ни тада да га причува, него још и више у њега гурка, док га најпослије у гроб свали. Од пића пак дава му вино, ракију, која обара и најразвјеније људе, те тако мајка за своје дијете постане права вјештица.

Кројећи дјетету хаљине, треба се добро обазирати на убитачну данашњу нову моду и од ње се клонити. Куд вишега зла за дијете од тијесне одјеће и обуће?! Оно буја и расте сваки час, а мајка га облачи у тијесну кошуљу, џамадан, докољене и обућу тако, да крвоток не може слободно радити и тим осакатити његов природни завој. На ово треба озбиљно обраћати пажњу и тијесну робу од дјеце по све избацити.

При прављењу хаљина такође треба пазити на скромност. Ни одрасли не треба да се ките сувише раскошним хаљинама као: златом, свитом и свилом. Ово је зло највише узело маха код женског пола. Хаљине треба удешавати за потребу, а не за украс тијела, јер тијело само душевне врлине красе друго ништа. Раскошним хаљинама дијете се навикава на разасипање својега имања и дава му се у души први основ гордости, јер богато и модно обучена дјеца никад нијесу скромна као она, која су скромно и према потреби тијела обучена.

Дијете у понашању такође мора бити права копија својих родитеља. Ако дијете види, да се његови родитељи мсле Богу — и оно ће од њих добити прве и најбоље основе религије. Мајка је највећи вјероучитељ својега дјетета и на њу ће пасти највећа одговорност за непобожност његову. Не буде ли дом родитељски — дом побожности, ни дијете је имати неће, па ни кад сврши највеће школе; буде ли је пак, — никаква школа неће моћи са срца дјетињег изгладити усађену му матером побожност у срце.

Често се могу чути код дјеце непристојне ријечи и псовке и то још из ђедовског времена, а то је све оно чуло од родитеља. Ако родитељи живе у кући мирно, а тако и с комшијама — и дијете ће бити мирно у кући и пред кућом. Воде ли пак родитељи мржњу према буди кога — и дјеца ће постати завидљива и пакосна и оваквим начином још из малена родитељи посију у души дјетета зло сјеме, за које ће пред Богом строго одговарати. — Пред дјецом не смије се нико оговарати, нити чињети ишта што је грјешно и зазорно. На више мјеста говоре се пред дјецом читаве бајке, и улију тим причама у њих такав страх, да ни доцније у одраслим годинама никуд од куће поћи ноћу не смије. Неки пак уче своју дјецу да цује кога, па га онда хвале и говоре: „Баш си добар, кад ти тако баста,

бићеш јунак.“ Неки страше своју дјецу са попом или калуђером, као каквим страшилом и тим још у дјетињству створе неповјерење према свештенику.

Оваких безброј зала може се често чути и видјети у народу и све ово остаје сјеменом даљег злог развитка, чему су сами родитељи криви и ово је основ будућег карактера у човјеку.

Родитељи су основ и љубави.

Ако дијете види да му родитељи радо примају путника, помажу сиromaхе —, и оно ће бити срца милосрдна. Ако види, да се родитељи његови клоне од свега, што није добро, као: ината, свађе, зависти, оговарања; ако поштују власти и све старије — и оно ће у свему шљедовати родитељским примјерима; али, на против, зло се у родитељским кућама много проповиједа дјеци, а ево како:

Мајка се инати са својим домаћином, куне и псује њом распуштену дјецу, прича му свака чудеса о бајкама и кокорачама (страшило с хиљаду рогова и репова), мрзи туђу дјецу, прича домаћину свакојаке лажни и измишљотине противу сусједа, слабо се моли Богу, не држи чисто ни себе ни дјецу, сама можда пије, па дава и дјеци и т. д. Отац пак више пута дође кући пјан, направи у кући читаву галаму и т. д. — Све су ово зла, која се сију у душу и разум младога дјетета, чему се оно научи баш онда, кад би требало да се најобазривије поступа с њим. Са зачетцима свега овога дијете дође у школу, и што је оно старије, тим више почне и да се развија примљено сјеме од родитеља, па и још неки говоре да му се дијете покварило у школи, а неће да призна да је он ту поквару још прије школе у дијете поснјат, а учитељу остаје, да се само мученички бори противу свега тога.

Овако научена и упућена кварицу, дјеца почну то зло у родитељској кући произвађати, а они тада: „Куку за довијек, шта ме нађе од зле среће? Кад рекох: Боже попози, поди Ројн Их, Есод да починем, а тада највишу несрећу од њих дочеках.“ — Да богме да их мора најприје од њих наћи зло, а и право је тако, јер су сами свему том злу криви.

Пазите, о родитељи, своју дјецу до седме године као зјеницу очну; његујте их онако, како треба, не дајте им повода да виде и чују, што је саблажњиво и непристојно, учите их побожности и послушности, држите их у потпуној власти и покорности и никад не попуштајте њиној самовољи, па од седме године, дјеца тако навикнута, почну и сама долазити до самосвијести и схваћати, што ваља, а што не, те ће вам лако бити даље да их упутите на све оно, што је добро и бого-угодно, и у вашим старим годинама доживјећете од њих праву благодат.

Ви, господо свештеници и учитељи, будите на првом мјесту примјер њега и васпитања над својом дјецом, и то онако како треба, па онда — ако желите бити достојни „Мзды своея“ — словом и дјелом поучавајте подручни вам народ, како имају поступати у овом најважнијем послу по морални напредак човјечанства, јер је још много нашега народа, који ни појма нема о правилном васпитању дјеце.

Дакле, ако желите својој дјеци среће и напретка и ако желите, да ваша дјеца буду права чеда Божија, а ви да добијете од њих праве синовске услуге — навикавајте их од колијевке на све што је поштено и Богу угодно; будите им примјер побожности, уљудности, послушности, мирољубивости, добросердачности, правичности, рада, чистоће, истине, скромности,

умјерености и трпљивости, и радосно ћете ишчекати потоње дане својега живота.

Не заборављајте, да ћете пред Богом давати рачуна за своју дјецу, јер су она вам дар Божији, који морате брижљиво од свега чувати.

Сјећајте се и ових ријечи Спаситељевих, да је боље објесити себи о врату млински камен и с њим скочити у море, него саблазнити једнога од малих, а слабо васпитати значи то исто што и саблазнити. „Имѣяй уши слышати да слышитъ.“

ДУЖНОСТИ И ПРАВА СВЕШТЕНИЧКА.

Часна господо и браћо! Течајем моје двадесто-годишње свештеничке службе из искуства знам, као и већи број моје браће свештеника, како су наше свете богомоље, без мало, наге и пренаге, како спољашње, тако и унутра, при толико свога капитала, с чиме се омаловажава њихов углед — светиња. Знамо сви, како се усљед реченог и сам свештеник мучи вршећи своју дужност, носећи утвари црквене на својим леђима, од цркве до цркве, и ту нађе ама баш све неуређено за вршење свете литургије, као и за остала чинодјејства, која се при црквама вршити имају, усљед чега поп сада мора бити и поп и послужитељ црквени и т. д.

Па овакво постојеће стање Божијих домова и његовијех служитеља свештеника у нас ~~и~~ ~~дело~~ ~~и~~ ~~је~~ ~~повода~~, да пред вама, у Христу браћо! изнесем моје мишљење, колико будем умно.

Браћо свештеници! свијема нама је позната наша дужност, као народнијем пастирима, који смо по истој обавези вршити своју свету задаћу, те да смо достојни оног имена апостолског, чији смо управо и замјеници.

Познате су нам и оне тешкоће ноћне и елементарне, у којима вршити морамо задато. — Ми смо они, који смо свагда на мртвој стражи, — кано ти Христови војници; и као такви, не смијемо се ни од чега застрашити, само да очувамо стадо своје и оно поносно и неумрло име пастир, о чему нама и не треба даљег говора.

Но и поред наведенијех наших светијех и посве тешкијех дужности, нама стоји у дужности и то: да се старамо и рачуна водимо и о добром стању и чистоћи наших светијех богомоља, да ли ове имају своје потребите приборе, које морају имати, те да овијем одговарају своме светом имену и значају, како у унутрашњости, тако и у спољашњости својој; пошто, када овог не би имале, онда се крњи високи ауторитет и светиња њина.

У оваквом се стању, с малим изузетком, све наше цркве налазе, што је и вама свијема познато. Овакво зло стање наших храмова могло би се нама свештеницима приписати, и по својој дужности бисмо имали тешку одговорност: пред Богом, надлежним и својом паством.

По примјеру доброг домаћина, нама и у дужности стоји да украшавамо своје молитвене домове — цркве, као њина најприроднији и најближи служитељи.

Сада да видимо, да ли су цркве наше у ствари оскудне у оном, што треба неоспорно да имају, и зашто, па да видимо, да ли ми свештеници водимо рачуна о њином благостању и чистоћи, и ако не, онда зашто.

чинећи им потребите услуге с црквеном имаовином; без обзира на црквене потребе, па да се још чудимо откуда нагота нашијех цркава.

Дотични свештеник са скрштенијема рукама посматра како се рукује црквеном имаовином, па и он узалуд по коју рекне против њиног поступка, на што му се охоло одговори: „Попе! твоје је да служиш, па квит — и немој даље, јербо ћемо те протестирати код Владике, како чиниш неред и буну при скуповима, па што треба цркви добави сам, или ишти Владици.“

Из досле наведеног неправилног и неуредног начина управљања црквенијем капиталом у нас, не само што наше свете цркве у наготи и нечистоћи стоје, него и из овог и оваквог рада порађа и још нешто горе и убитачније, а то је хладноћа религиозног осјећаја код нашијех побожнијех приложника — хришћана; ушљед чега већ по одавна у врло малој количини и прилажу и цркве посеђују.

Може бити да ће се рећи: да постојећа нагота нашијех цркава долази отуда, што је наш народ сиромашан, и као такав, слабо и прилаже, слаб је приход; но овакав одговор не би био оправдан.

Наше цркве уопште имају довољно прихода од дотичног народа за све своје потребе; само када би се о овом водио рачун и бољи ред, онакав, какав и треба да се води.

Можда ће ушљед наведеног ко год рећи, да ми свештеници овијем право своје тражимо из славољубља, или користољубља. Не! Ми ово говоримо и тражимо, за то што овако стање нашијех богомоља тишти нас свештенике највећма, као њине најближе служитеље, и што се убија свештенички и свети углед, што нама тешко на душу и срце наше пада, а а осталијема је све овакав узгредна ствар —

Ми свештеници, као слуге светог родгара Божијег, којих се највише и тиче висина и углед свете наше Матере Цркве, чуварке наше праједовске вјере, као замјеници нашијех предака — свештеника, и као они, чије је право освештањо законима и предањем; апелујући на правичност чувара наше вјере и цркве, нашег узвишеног Владара, као и поглавара отачаствене цркве, нашег Митрополита тражимо своје право, које ћемо упоредо с дужношћу својом примјењивати у корист домова Божијих — нашијех цркава; пошто, као што прије рекох, ово нама и доличи, наравно, у споразуму са дотичнијем, ваљанијем таторима и другијем савјеснијем правцима црквене општине.

Да би се наше богомоље уредиле и снабдјеле свијем потребама како им и доличи, и да би се вјерски осјећаји у народу одржали, у исто вријеме и црквени капитали припољавали се, мишљења сам, у Христу браћо, да се умоли поглавар отачаствене наше цркве господин Митрополит, да Он познатијем Му путем подјејствује код главног и мјеродавног заштитника вјере и цркве, нашег Господара, и осталијех државнијех органа; да се узме у виду наше загубљено право, и исто успостави, као и то: да и сваки служитељ државни управља и држи свог специјалног задатка: судије судског, официр војничког, љекар љекарског и т. д., не мијешајући се у дјелокруг свештеничког, чије се право у поредо с дужношћу има свести у следеће:

1.) Да је дотични свештеник главни управитељ цркве и њених добара, као и пресједик црквеног одбора, ђе овај постоји.

2.) Да је свештеник дужан водити бригу о подизању и оправљању своје цркве.

3.) Да он пази за све унутарње и спољне потребе, које изискује црква; као и за уљешавање и чистоћу њену.

4.) Да пази о уређењу црквене оградe — порте и гробља при цркви.

5.) Да као управитељ, пази на сва покретна, и непокретна, црквена добра поврху мјеснијех тудора.

6.) Да он у сагласију црквенијех општинара има бирати вриједне, поштене и енергичне старатеље.

7.) Да има свој протокол за годишње приходе и расходе своје цркве.

8.) Да има свој протокол за годишње приходе и расходе, у који ће преносити исте из билежника тудорског.

9.) Да је дужан свој протокол годишње подносити духовној власти, ради прегледа и потврде истог.

10.) Да дотичној цркви набави послужитеља — црквењака и то, који знаде одговарати при светој литургији, гдје нема учитеља.

За све ово, да је одговоран дотични свештеник, као и то, да за све има споразум с тудорима и другијем општинскијем првацима.

Дужност пак тудора такође са својим правима, своди се у сљедеће:

1.) Да му се права тудорска озваниче с потврдом духовне власти у погледу цркве и црквиног.

2.) Да је исти (изабрани) поштен, радиша, домаћин писмен и народу повољан.

3.) Да има засебни протокол, у који ће билежити годишње приходе и расходе.

4.) Да овај билежник годишње подноси дотичном свештенику, ради прегледа и преноса у главном свештеничком протоколу.

5.) Да он располаже, у споразуму са свештеником, свијем имањем, новцем цркве дотичне.

6.) Да даје новац — приход на здрава мјеста ради приплода, који ће редовно — годишње наплаћивати; и да је сам дужан подмирити цркви све оно, што буде ће пропало.

7.) Да је дужан новац чувати код себе, и по увиђавности га давати.

8.) Да је дужан само дотичном свештенику окретати се и за све, и сва од њега упуства тражити, а ни од ког другога.

9.) Да свог свештеника признаје за главног управитеља цркве и црквиног.

10.) Да да вриједном тудору даје пристојна награда, у име изгубљеног времена око овог.

Дајући ово јавности, нијесам имао намјеру, да овијем чију част увриједим, или кога окаљам, нити да кога сматрам за незналицу због оваквог управљања црквом и њенијем добрима, не дај Боже! јербо је ово овако текло од по одавно, и овако су досадашњи и садашњи управитељи — главари у наслеђство примили; кано што се каже: „радило се је и ради се од ока, ђутуре“, без протоколирања и икаквог приплода.

Ово износим да кажем, што се збива на наше рођене очи. Надамо се, да ће ово потврдити и овако наћи и комисија, која буде у своје вријеме од духовне власти послата ради претреса црквенијех добара и уређења истијех на бољој основици и тачнијем раду и реду. Такође овијем не тра-

жим, да ми свештеници приграбимо неограничену власт над црквама и њиним добрима, као што ће когод и рећи.

Ми овијем тражимо, да дотични свештеник све ради савјесно, као што прије рекох, споразумно с честитијем и енергичнијем туторима и другијем савјеснијем првацима општине црквене, како би ствар ишла онако, како и треба да тече, а све у корист своје цркве, које треба да су у свему уређене онако, како ће одговарати њеном високом угледу.

Јован Радуловић, парох љешко-пољски.

ЧУДЕСА СВЕТОГА ВАСИЛИЈА ЧУДОТВОРЦА

Прибиљежио Златичанин.

Одавна сам обраћао пажњу на то, да ли ћу ће читати у „Просвјети“, или којем другом листу, о хиљадама чудеса, које је починио свети и богоугодни Василије Острошки, али до данас ни чути ни видијети, да је и ко макар који случај описао.¹⁾ С тога се ево лаћам да опишем неколико догађаја вјерно и истинито, за које се уздам не само да ће ми се вјеровати, већ што више да ће се и још когод постарати, да прикупи оваквијех чудеса, које је Божјом помоћу учинио овај Божји угодник и наш заштитник пред свемогућим Богом.

Тако бисмо имали једну књигу пуну истина, којој би се дивили многи, који не вјерује у Божју моћ, а побожни хришћани би је са великом побожношћу читали.

Још се више могу поносити, што сам скупљао Турака из разнијех крајева, а тако и римокатолике па и саме докторе, гдје са великом побожношћу приповиједају о св. Василији као чудотворцу.

1.

Бјеше то 1891 год., кад сам сједио у апотеци г. Др. Аџопула Грка, гдје Ј... А.... дође код истог, носећи у наручју петогодишње мушко дијете. Доктор га је прегледао, а и ја сам видио, да су се ђетићу осушиле ноге до кољена тако, да није могао на њих никако станути. Ј.... је плакала кад је приповиједала о болести свога сина, али кад јој доктор рече ове ријечи, она цикну да ме на срце забољело: „Да си га довела, кад је болест била у клици, могуће је, да бих му могао помоћи; овако болест је тако застарала, те не само ја, већ сви доктори да устану, не би га могли излјечити! Радуј се, ако умре, јер ће спасти себе и вас.“ Ј.... оде варичући живог сина.

Од тада је прошло нешто три мјесеца. Ишао сам чаршијом и сретнем у путу Ј...., гдје води за руку исто оно дијете! Ја се убезекнух, јер се сјетих докторовијех ријечи.

- Је ли ово онај мали, што га је визитао доктор?...
- Јест Бога ми главом, одговори с поносом.
- Па ко га излјечи, ако Бога знаш?...

¹⁾ Било је нешто мало у „Просвјети.“ У.

— Ко га излијечи!?... Они што сваког лијечи... Бог и св. Василија, и обрну се пут Острога, па се прекрети.

Сјетих се доктора, и у часу ми изађоше пред очима сви научењаци.

— Дакле били сте под Острог?

— Били Бога ми, и ево га здрав читав.

— Оћеш ли ми допуштити, да пођемо код доктора?

— Ваистину ја оћу...

Кад сам дијете привео доктору и кад сам му приповиједао ствар, он чисто поблијеђе. Ништа није говорио, већ само што је одговорио на наше „збогом.“

2.

Н.... бјеше мој пријатељ. То је човјек врло паметан и разборит, али несрећа је кадра свуд заврити. Било је 1894 год. 16 септембра у вече, испред самог захода сунца кад преда ме ступи Н.... сав задуван од силног плача и каза ми, да се Н.... помамио!

Ја се пренеразих. Кад сам приступио код њега, заиста се увјерих, да је мој добри пријатељ поманиао у највећој мјери. Покушавао сам да га наћерам да што проговори, али то нијесам могао успјети; па и кад бих успио ја бих, мјесто каквијех ријечи, видио га гдје плаче као мало дијете.

И сам држећи се нове науке, наредим да се доведе доктор и то одмах, јер сам примјетио, да код њих има једна њихова пословица: „доцкан сте се пријавили.“ И од тога часа доктор је редовно долазио и вршио своју дужност. Прошло је више од два мјесеца, а мој пријатељ све гори. Једног дана позва ме доктор и каза ми, да је мој пријатељ толико помјерио памећу, да би сви други покушаји били узалудни. Ја сам то приповиједио његовој браћи и жени. Сјутри дан они ме позваше и саопштише своју намјеру, да оће у Острог, што ми се јако допаде, те и сам пођем с њима.

Кад смо дошли под гору, ту се збунисмо, јер изгубисмо пут. Један је зборио тамо, а други овамо, и тако смо тумарали пола сата. На једанпут ће Н....: „Ама куда се то верете, људи, ако Бога знате; а ево прави пут,“ и показа руком. Ја се обрадовах и стадох у чуду мислити, откуд њему ријеч и такво памћење!

Преноћили смо ми у једној соби, а Н.... под ћивотом. Кад смо га пробудили у јутру, он бјеше здрав читав. Кренули смо, и он је први почео пјевати, а послије и ми. Кад сам га упитао, зна ли што-год што се збило с њим, он ми је овако одговорио:

— Кад сте тражили пут, онда као да ми се маче нека завјеса с очију; отад знам за себе, а до тада ништа више, него да сам био мртав.“

Подгорница, 1 маја 1901.

ПРЕДАВАЊЕ ИЗ РАЧУНА.

Одузимање до 10.

(Држашо у I. раз. четинске осм. мушке школе, децембра 1899 г.)

Наговјешавање циља: Који смо ми оно рачун учили? (Сабирање).
Е, данас ћемо учити рачун *одузимање*.

Шта ћемо данас учити?

I. а) $5+5?$ — $5+3?$ — $4+2?$ — $7+3?$ — Колико прста имате на једној руци? — А на објема? — Кад у једној клуци сједи 4 ђака, а у другој 3, колико их сједи у објема? — Или је више 8 или $4+4?$ — Или је више 7 или $3+3?$ — Или је више 9 или $3+3+3?$ — На колико мјеста треба, да буде по 3 па да буде свега 9? — На колико мјеста по 2, па да буде 6? — Колико је више 10 но 5? — Колико је више 9 но 6?

б) $5+1+2?$ — $4+2+3?$ — $8+1+1?$ — $6+1+2?$ — Неком даде мати 3 новчића, отац 2 а сестра 5; колико он има свега новчића? П. има 7 година, а његов мали брат 7, колико имају обојица?

II. а) Нека М. изброји на рачунаљци 10 куглица! Сад одузми одакле 5 куглица! — Кад си од 10 куглица одвојио — одузео 5, колико је остало? — Нека Ц. наброји 9 куглица, па од њих одузме 4! — Колико је остало? Одузми од 9, 3! Колико је остало. — Нека С. одвоји 8 куглица! Кад би те куглице биле ораси, па даш од њих сестри 4, колико би ти остало? — Ко ти је одузео „ораче“? А кад ти је сестра одузела од 8 4, колико је ти остало? — А кад би ти сестра одузела 5 „орача“ би ли ти више или мање остало но прије? Кад нам више остане, или мање одузме? —

б) Дигните сви обје руке! Саставите их! Колико је на објема прста! — Нека љевача тобоже одузме своје прсте — одвојте руке! — Љевача је „одузела“ својих 5 прста, а колико остаде десначи? — Кад од 10 одузмемо 5, колико остаје? — Извадите дрвца! Избројте 7 дрваца! Одузмите од тога 4 дрвца па видите колико ви још остаје? — Избројте 6 дрваца, па од тог одузмите 3; колико још остаје? — Избројте 9 дрваца, па од тог одузмите 5; колико остаје? — Избројте 10 дрваца, па од тог одузмите 7; колико остаје? — Дрвца дола!

в) Пазите сад што ћу вас питати! Дијете једно имађаше 10 љешника, па он даде од тога сестри 2 љешника, колико је њему остало? — А колико би му остало, кад би му сестра одузела 5 љешника? А колико кад би му сестра одузела 1 љешник? —

г) Ето ми смо до сада усмено радили рачун одузимање, али се то одузимање може и записати. — Колико оно дијете имађаше љешника? Ево да запишем 10 (запише се на табљи.) Колико он оно даде сестри — колико му сестра одузе? Ево да запишем 2. (10 2).

Е, али шта ћемо ставити између 10 и 2? Смијемо ли ставити знак од сабирања (+)? Ајд, да ставимо! Прочитај Р.! ($10+2=12$). А је ли оном дјетету остало 12 љешника? Па онда смијемо ли у одузимању ставити знак „и“? Имаш ли мање или више, кад ти неко нешто одузме? А је ли сад остало мање? — Ви не знате како се пише мање? Ево да вам кажем. Шта је ово — ? (Цртица). Ова се цртица у рачуну чита „мање.“ — Шта ћемо ставити између 10 и 2? (Цртицу). Кад видимо овај знак хоћемо ли познати, који је то рачун? (Цртица је знак одузимања). — Шта ћемо ставити послје 2? (Као и у сабирању = — „јесу.“ Да прочитамо овај рачун: $10-2=8$. Читајте тај рачун сви! — Ко ће на табљу? — Нека изађе Т.! Изради овај рачун: Селјак је имао 10 коза па продаде 5; колико му је коза још остало? — Нек изађе Ч.! Изради овај рачун: Један ђак имађаше 7 гроша, што му је отац дао да купи књига; он купи читанку за 3 гроша; колико је том ђаку остало новаца? — Нек изађе Ц.! Одузми од 8 4!

III. Добро разгледајте ове рачуне! (Сви израђени рачуни остану на табли)... Кад смо одузели 2 од десет колико је остало? — А колико је $8+2$? — Рекосмо да је $10-5=5$, а колико је $5+5$? — Рекосмо да је $7-3=4$, а колико је $3+4$? — Рекосмо да је $8-4=4$, а колико је $4+4$? —

IV. а) *Кад се нешто одузме, па се ошт врати, буде онолико, колико је и прије било.*

б) аа) $1-1=0$	бб) $2-2=0$	вв) $3-3=0$	гг) $4-4=0$	дд) $5-5=0$
$2-1=1$	$3-2=1$	$4-3=1$	$5-4=1$	$6-5=1$
$3-1=2$	$4-2=2$	$5-3=2$	$6-4=2$	$7-5=2$
$4-1=3$	$5-2=3$	$6-3=3$	$7-4=3$	$8-5=3$
$5-1=4$	$6-2=4$	$7-3=4$	$8-4=4$	$9-5=4$
$6-1=5$	$7-2=5$	$8-3=5$	$9-4=5$	<u>$10-5=5$</u>
$7-1=6$	$8-2=6$	$9-3=6$	<u>$10-4=6$</u>	
$8-1=7$	$9-2=7$	<u>$10-3=7$</u>		
$9-1=8$	<u>$10-2=8$</u>	зз) $9-9=0$		
<u>$10-1=9$</u>	ее) $7-7=0$	<u>$10-9=1$</u>		
ђђ) $6-6=0$	$8-7=1$	ии) $10-10=0$		
$7-6=1$	$9-7=2$			
$8-6=2$	<u>$10-7=3$</u>			
$9-6=3$	жж) $8-8=0$			
$10-6=4$	$9-8=1$			
	<u>$10-8=2$</u>			

Ове таблице дјеца запишу у свој „Биљежник за Рачун,“ који сваки ђак мора имати.

V. а) Шта смо данас научили из рачуна? Који је знак за рачун? — Како се тај знак чита? — Колико бројева имамо код одузимања?

б.) Ко ће изаћи на таблу? Нек изађе П.) Сви изнесите таблице! Пази П. што ћу ти задати: ти имаш 8 година, а твој брат има три мање од тебе; колико има година твој брат?.. Радите сви тај рачун!.. Нек изађе Б.! Једна жена имаше 9 кокошака, па прода 4; колико јој је кокошака остало? — Нек изађе Ж.! Прошле недјеље нијесмо 2 дана ходили у школу, онда колико смо дана те недјеље ходили у школу?

Ове и овијема сличне задатке раде прозвати ђаци на табли, а сви остали на својим таблицама.

Саво П. Вулетић.

Извјештај о основним школама црногорским у школекој 1899 и 1900 години.

(Саопшћава се у изводу.)

Мушка школа у Бајицама.

(Испитни извјештај).

Испит је држат 10. јуна 1900 год. и трајао је 8 сати. Школа је троразредна и ове године су држати разреди: II, III и IV. Почетком школске године уписато је у II раз. 16 ученика и 1 ученица, у III раз. 12 ученика и 2 ученице, а у IV раз. 8 ученика. Сви уписати ученици-це

престали су испиту изузев 3 из II раз., од којих су 2 напустили школу због болести, а једног је сам учитељ искључио, јер је — како он каже — неспособан за редовно школовање. Ове је године понављало двоје дјете у другом разреду, а идуће школске године неће ниједно дијете понављати.

Успјех је на испиту показан у појединим предметима овакав:

- Из Вјеронауке у II раз. $4\frac{1}{2}$, III раз 4, IV раз. 5;
 „ Српског језика II раз. $4\frac{1}{2}$, III 4, IV 4;
 „ Словенског језика II 4, III 4, IV 4;
 „ Рачуна II 5, III 5, IV 5;
 „ Геометрије III 5, IV 5;
 „ Земљописа II 5, III 5, IV 4;
 „ Српске историје III 5, IV $4\frac{1}{2}$;
 „ Познавање природе II $4\frac{1}{2}$, III $4\frac{1}{2}$, IV 5;
 „ Познавање и његовање човјечијег тијела II 5, III 5, IV 5;
 „ Краснописа II $3\frac{1}{2}$, III 4, IV $3\frac{1}{2}$;
 „ Цртања II 4, III 4, IV 4;
 „ Пјевања II 3, III 3, IV 3;
 „ Гимнастике укупно $4\frac{1}{2}$.

Општи је успјех школе *више но врло добро*, дисциплина и чистоћа *врло добро*.

Рад је у овој школи почео 15 септембра; рађено је по 5 сати дневно, а свега је радних дана преко цијеле године било 135 (због инфлујенце школа је продангубила

Учитељ није остављао школу, а ђаци су у главном добро похађали и школу и цркву. Сав наставни материјал пријеђен је по програму. Држата су два родитељска скупа. На првом је учитељ говорио о *домаћем васпитању*, а на другом о *посађању цркве*. Децус је учитељ више пута изводио у околину мјеста ради гимнастике и из наставне потребе у опште. — Учитељ у овом мјесту учитељује већ 6 година. Постављен је за привременог учитеља 1886 године, онда као свршени ђак цетињске ниже гимназије. Послије неколико година вратио се опет у школу, те свршио I и II раз. цетињске Богооловско-Учитељске школе и послије је постављен за сталног учитеља. — Мар учитељев у школском раду заслужује сваку похвалу и кад се поред тога узме, да он има са свим добру општу спрему, може се рећи, да је у могућности постати одличним наставником, само кад би строго пратио новији развитак педагошке књижевности. Истина, оваквим начином контролisaња школе не може се у свему сазнати ни способност наставникова, ни његова правилност у раду, нити пак прави резултат тога рада. Тек се површно може оцијенити за неколико сати оно, што је постигнуто за цијелу школску годину. Да би се у овоме колико толико помогао, ја сам се користио својим питањима, која сам на дјецу приликом испита упућивао и то таквим питањима, која су имала тек релативну везу са наставним предметима. И из одговора дјечијих на ова моја питања могао сам закључити, да је настава ову дјецу доста добро развијала интелектуално и етички — у колико се то може видјети у оваквој скученој прилици — а то је оно што се од наставе тражи, то је оно што нам даје гаранције и о спреми и о раду учитељеву. Да би добио још јаснију слику о стручној спреми учитељевој помогла ми је у томе једна ранија — врло важна — одлука Гл. Школ. Надзорништва, по којој одлучи сваки учитељ мора поднијети свом ревизору неколико написаних предавања. И ја имам у овој

прилици пред собом неколико предавања бајичког учитеља, и та предавања доказују, да је њихов творца на путу ка рационалном обрађивању наставне грађе. Предавања имају извршних елемената, но ипак нијесу потпуна, јер у многима од њих не пролази наставни материјал кроз све оне ступњеве обраде, која обрада у потпуности својој даје најбоље резултате како у интелектуалном тако и у моралном смислу. Узимам слободу овдје врло укратко пропратити та предавања, да би се јасније виђело, што је у њима добро и што им још недостаје.

Предавање *Исусово дјетињство* приређено за II. разред има добро изведену припрему, вјешто се изводи давање новог наставног материјала, а лијепо се добијено знање примјењује на крају предавања; али је ту изостало оно што је у вјеронаучној настави најглавније, а то је духовно увођење дјете у односе воља оних личности, које се причом истичу; за тим изостало је упоређење нечега из јаснијег круга дјечијих мисли са оним, што је ново добијено, на основу чега би се извео *систем* овога предавања, који је такође изостао. — У предавању *Треће прошење* — удешеном за III разред — примјер из живота прогутао је главну садржину предавања; прича као примјер могла се навести, али не на челу предавања и не да она у предавању буде нешто ново, већ је требало, да се она испричала неког ранијег дана узгредно, н. пр. на часу српског језика, па би се приликом овог предавања само указало на њу. Но у осталом ово је предавање свакако имало успјеха. — Предавање *О закону* приређено за IV разред није право предавање, већ је то посљедњи ступањ — примјена неког ранијег предавања. Овдје се не даје ништа ново, сем што се у почетку износи нешто о савјесги, а то врло незгодно пасује на овом мјесту. — Из српског језика учитељ је обрадио за II раз. као етичко читање чланак „Лијени ученик.“ Овом предавању следовало је оно, што је главно код ове врсте наставе, а на име нема етичког увођења васпитаника у садржину онога што се чланком износи; нема за тим везивања старих представа са новодобивеним, као ни извођења система — правила, који је рад неопходан у предавањима ове врсте. — За III. разред обрађено је из срп. језика предавање *О предлозима*, и у овом су предавању заступљени сви ступњеви и то ваљано изузев, што је мана предавању у томе, што давање новог није малко потпуније и што извођење правила није на свом мјесту (IV ступањ) но одмах послѣ припреме. — За IV разред обрађено је предавање *О подмету и широку* и обрада је доста добра, само што би систематско излагање појединих дјелова предавања могло бити мало згодније. — Из рачуна обрађено је предавање за II разред 56:3. Ово не може бити методска јединица јер се ништа не даје ново и сво рашчлањавање овог рачуна, које учитељ изводи, ништа друго није до примјена раније добијеног знања. — За III разред обрађено је предавање *О биљењу дечетских разломака*. Ово је предавање у свему, добро изузев што је мало стегнуто.

Изнијевши недостатке ових предавања сматрам за пријатну дужност још једном нагласити, да у предавањима има доста доброга, — оно што је тамо изложено, изложено је темељно, те се види, да наставник својим аутодидактичним радом може доћи до тога, да његова предавања буду изврсна.

Приликом испита видио сам, да су ђаци IV раз. незгодно употребљавали уџбеник Историје, а у неколико и Вјеронауке, јер причаху већином

буквално по удбенику, без довољно душевног учешћа. — Примјетно сам још, да многи ђаци читају са неким чудноватим наглашавањем појединих ријечи у реченици (нарочито пошљедних), те читање изгледа нелогично. Ово се примјећује код понеких ученика из свих разреда.

Вриједно је споменути, да је учитељево држање у школи такво, да се по њему види, е је његов подужи практични рад имао благотворног утицаја погледом на наставу.

Нијесам ништа могао дознати о каквом рђавом односу учитеља према околини или својим ученицима, напротив преда мном се свако о њему похвално изражавао. — На дјецу је примјењивао прописне казне и то у корист школског поретка, а не ради незнања. — Ипак дисциплинске мјере требало би да су нешто строжије.

Школска је зграда у добром стању, а учионица одговара свима игијенским захтјевима. На учитељевом стану, који је у школској згради, учиониће се неке преправе, и прибавиће му се нешто од намјештаја.

Школа има у својој близини нешто земље, која је намијењена школској башти, али до сада башта није уређена, већ је земљиште од чести непрокрчено, а од чести га је употребио учитељ на своју личну корист. — Но мјестне власти обећале су се, да ће башта скоро бити уређена онако, како ће одговорити потреби наставе.

Школске су књиге (протоколи) у добром реду, а тако и учила оно што их је. У договору са учитељем и мјесним властима одредио сам да се за школу набави: карта Јевропе, карта Бал. Полуострва, телуријум, столац за намјештање картона са словима (за шчитавање) и једна рачуналка.

Прегледао сам и Библиографско одредно — књиге од школских рачуна, којима је ове године руководио капетан *Нико Маршиновић*, која је вршио дужност мјесног школ. надзорника, и који се према школи — и као капетан и као вршилац дужности мјесног надзорника — односио најпохвалније. Прошле године била је стопа за наплату школарине 10% према дацији и било је прихода 93.76 фор., а расходовано је у току године 85.75 фор. За идућу годину одређена је школарина 13% према дацији.

Народ је уопште понешен за школу, школа им је свијема мезимче. Учитељ ми се није могао нахвалити, како је задовољан пажњом околине и према њему и према школи. Вриједно је поменути да је испиту присуствовао велики број Бајичана и наш дуги и заморни рад око испитивања пратили су — како они интелигентни тако и простији — са највећим интересом. У овој љубави Бајичана према њиховој школи осигуран је њен напредак у раду, који се тражи од ње.

Цетиње, 20 јуна 1900.

Саво П. Вулећ, учитељ цетински.

***

Ц Р К В Е Н И Г Л А С Н И К.

Ријетка слава. Високопречасни архимандрит Петроније Рајичевић у манастиру Острогу 6 маја ове год. скромно је прославио педесетогодишњицу ревностне службе Богу и Господару. Том приликом слављеник је добио врло срдачне честитке од Њ. В. господина Митрополита Митрофана и од

Њ. В. господина Митрополита Хаџи-Саве Косановића, а тако и од многих других уваженијих личности. Честитамо са жељом, да га Бог још дуго поживи на корист наше цркве.

Приложници. Госп. командир *Јовица Марков Радовић*, из Мартинића, приложио је парохијалној цркви св. Великомученика Георгија два свијетњака у вриједности од четрдесет и осам круна, а такођер и два канђела од кинеског сребра у вриједности од седамдесет и двије круне.

Исти командир *Јовица Марков Радовић*, за душу своју и своје супруге *Бегице*, о својој гробници начинио је мост на рјечици *Љутошужку*, који спасава путнике пролазеће од *Даниловаграда* до у *Мартиниће*.

Пречасни протојереј *Павле Петровић*, из *Куча*, набавио је св. Јеванђеље (оковато и у кадифи повезато) храму светога Вознесенија на *Убле*, кога је приложио за своју душу *Божина М. Павићевић*.

Госп. командир *Никола Ковачевић*, из *Грахова*, приложио је једно богато свето Јеванђеље храму Светога Оца *Василија Острошкога Чудотворца* на *Спили Граховској*.

Свештеничко удружење ријечко-љешанског округа држало је I. (VI) редовну скупштину на *Добрско-село* 10 априла тек. год.

Најприје је одслужена св. служба, за вријеме које је мјесни свештеник *Мираш Вукић* држао проповијед: *О загробном животноу*.

На св. служби био је повећи број народа обојег пола.

Иза службе пошло се друштвено у манастир *Гелију*, гдје су разгледане његове просторије — који је знатан и са историјског гледишта, о чему ће бити ријеч приликом истог. Пошто се друштво поклонило храму и прегледало просторије, приступило се раду.

Предсједник је отворио сједницу о раду и реду. Затим је држато објашњење о св. тајнама исповиједи и причешћа над болесником.

Свештеник метришки *Јован Костић* упасао се за редовног члана удружења и држао говор о ступању у удружење.

Мираш Вукић приложио је проповијед писмено, која је дата *Мих. Јовићевићу* на преглед.

Мир. Вукић приложио је писмено проповијед на *Ускрс* говорену, која је на оцјену дата *Павлу Рајковићу*.

Мих. Јовићевић поднио је сједници свој рад: *Ко треба да руководи, и како треба руководити с црквеним новцем?* Тај рад дат је на преглед *Стеву Дрецу*.

Костићев рад: *Пред св. причешћем* дат је на оцјену *Мир. Вукићу*, а „Исповједник пред свештеником“ од *Ђурашковића* дат је *Костићу*.

На овој сједници ријешено је: да се набави печат Удружења; да се Удружење претплати и редовно прима пет примјерака „Хришћанског Вјесника“, сваког броја, што ће бити довољно за прочитање свим члановима Удружења.

Јован Р. Вукчевић и *Томо Кажичић* били су присутни, *Вукчевић* се оправдао, а *Кажичићу* је писмено наређено да кроз 10 дана пријави се лично пресједнику, за неоправдано осуство.

Сједница је трајала пет сати.

П. (VII) скупштина одређена је на Орахе (Љешанска нахија) 16 Јула гдје ће мјесни свештеник Мило Пејовић при св. служби држати проповијед: *О љубави к ближњему.*

На овој сједници узели су да обраде проповиједи :

Лука Јовићевић на св. Николу; — Јован З. Вукчевић на св. Ђорђију; — Станко Вукмировић на Цвијети; — Мило Вучковић на нову годину; — Павле Рајковић на Божић; — Никола Дапчевић, о штедњи.

А теме су узели :

Мираш Вукић о сумњи; — Мираш Вукић о моралу и политици; — Стево Стијеповић о хришћанском браку; — Илија Ђурашковић о литији; — Јован Костић: Да ли је боље бити строг или равнодушан према пастви; — Стево Дрецу: Узроци опадања народног морала; Михаил Јовићевић: Узроци опадања свештеничког морала.

Ови радови да се донесу на I-вој идућој сједници.

В.

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК

Ивјештај рада VI-те ред. сјед. Љешан.-Ком.-Загар. учитељског удружења. Удружење учитеља Љешанске нахије, Комана и Загарача држало је своју шесту редовну сједницу 7 јуна 1901 год. на Грапу.

Ред сједнице текао је овим редом:

Мјесни учитељ Симон Кажичић држао је практично предавање IV-том раз. о *калкулационим рачунима*. За овим је слеђовала критика на речено предавање истога.

Прочитан је предлог учитељског удружења Ријечке нахије односно организовања Црногорског учитељског удружења. Друштво је једногласно прихватило речени предлог, о којему је ово друштво још у почетку ове школ. год., при оснивању свога удружења, водило разговор, изразивши своју жељу за организовање црногорског учитељског удружења. Ово друштво мишљења је, да би требало да свако наше, већ постојеће учитељско удружење, овласти свога предсједника, или другога којег члана, да ови у име свију чланова учине свој састанак на Цетињу, одма послје школских испита, на којему би, по упуству врховне просвјетне власти, саставили програм рада, који би се имао вршити на општем скупу, којему (скупу) би имали присуствовати сви чланови удружења, а и други црногорски учитељи; да у споразуму са надлежном просвјетном власти одреде мјесто и вријеме општега скупа, као и друго што би предвиђели, да је за општи скуп нужно. Услед овога ово друштво и овлашћује свога предсједника да у име свију чланова овога друштва, у споразуму са више реченима, ради на остварењу речене опште корисне цијељи.

Послје овога читали су своје реферате:

Поп Крето Радуловић на чланак попа Риста Поповића: *Гњев с особитим погледом код свештеника.*

Учитељ Видак Пејовић на предавања: *О облику земље*, од учитеља Божка Милатовића; *О Старој Србији*, од уч. Луке Ацића; на чланак *Нешто из математичне географије*, као материјал за предавање у IV. раз. од уч. Симона Кажичића; на бесједу попа Тома Кажичића *О бесмртности душе и њеној награди у загробном животношћу.*

Учитељ Душан Петровић на чланак уч Божја Милановића о *заниману учишела ван школе*.

Поп Томо Кажих на бесједе попа Риста Поповића, држате 1. 2 и 3-ће неђеље великога поста. Одређено је, да се сви ови радови према рефератима (с малом изнимком) препишу, те да се неки пошљу „Просвјети“.

Нове радове поднијели су: поп Томо Кажих, *О народним завјештама*, дато на преглед и оцјену попу Крсту Радуловићу; учитељ Симон Кажих предавање *О кажатиним рачунима*, дато на оцјену учитељу Божју Милатовићу *).

Одређено је да на идућој сједници донесу своје радове :

Уч. Видак Пејовић, *О парничарењу и суђењу у неђељне и празничне дане*, које се обично по нашим селима и племенима у те дане врши, највише код школе или цркве.

Поп Крсто Радуловић, *О приловима на хуманитарне цијељи*.

Уч. Лука Адић, *О гајењу и развијању патриотизма у народу и у школи*.

Уч. Никола Мраковић, *О разлици у важности (код народа) званичне и почасне ревизије наших школа*.

Уч. Божја Милатовић, *О важности фачких дарова при испитима и другим школским свечаностима*.

Уч. Душан Петровић, *О важности читања мјесечне класификације фачке*.

Уч. Симон Кажих, *О избору мјеста за подизање нових школа*.

Поп Петар Вуковић, *Ко и како да се руководи црквеним новцима*.

Поп Томо Кажих, *О важности ношења крста (лтије)*.

Идућа сједница држаће се почетком идуће школске године. Мјесто и дан исте заказаће управа неколико дана унапријед. В. П.

Учитељско удружење Морачке нахије Ово удружење имало је своју трећу (четрнаесту) редовну сједницу 29 и 30 априла ове године у Колашину.

Послије свете литургије друштво је корпоративно пошло у учионицу млађих разреда, гдје је, по одредби, г. Миливоје Драговић држао предавање из рачуна и српског језика за млађе разреде. Послије тога дјеца су отпуштена.

Тачно у два сата послје подне сједница је отворена и секретар прочитао записник прошле сједнице, а за тим исти је прочитао писмо „Учитељског удружења Љешан. Коман. Загарачког“ упућено овом удружењу, као одговор на честитци њиховог оснивања. Исто писмо пропраћено је са: живјело „Учитељско удружење Љешан. Коман. Заг.“ За тим је секретар прочитао писмо г. Филипа Протића, који се извињава што је учинио осуство. Даље, чланови су читали своје одређене им теме. Од истих неке су с малим поправкама и допунама усвојене и у своје вријеме послаће се „Просвјети“ на оштампавање. За тим су дате нове теме.

*) Пошто је ова — као и све наше овогодишње сједнице — у малом размаку времена од прве, а пошто је ово вријеме у којему се учитељи највише спремају за испитне радове, то смо на овој сједници имали мало нових радова. Сједнице смо ове школске године учестали, више него је правилником одређено, највише ради тога, да би се у течају ове шк. год. држало у свакој школи по једно практично предавање у присуству чланова удружења, и тим се упознали са начином — методом — свакојег члана учитеља. В. П.

Послије тога сљедовали су предлози, о којима је вођено живо и озбиљно дебатовање. На предлог г. секретара би изабрат једногласно госп. Миливоје Драговић за трећег члана књижевног одбора.

Идућа сједница одређена је да буде у Колашину 27 и 28 октобра т. г. — Ова сједница затворена је тачно на подне другог дана.

А. М. секретар.

К Њ И Ж Е В Н И Г Л А С Н И К.

Хришћански Весник, гласило православне српске цркве и свештенства свију српских покрајина. За дневна питања у цркви, хришћанску поуку и црквену књижевност. Година XVIII. Број 5. за мјесец Мај Излази у мјесечним свескама. Издавалац и одговорни уредник Алекса Илић, прота, предеједник конзисторије у пенсији. Биоград, 1901.

Садржај: 1. Поглед на стање руске цркве за прошли век. 2. Свети Јован Крститељ, Претеча Христов. 3. Грађа за историју цркве српске. 4. Јерархија и народ у карловачкој митрополији. 5. Насртаји и наседанија римске пропаганде. 6. Анђелски осмејак. 7. Мисли Н. В. Гогоља о Хришћанству. 8. Црква у краљевини Србији. 9. Црква у карловачкој митрополији. 10. Руска црква. 11. Црква у Босни и Херцеговини. 12. Црква у Старој Србији и Македонији.

„Хришћански Весник“ излази у мјесечним свескама од 5—6 табака и цијена му је за Дрну Гору 5 фор. на годину. Претплату сваки треба да положи у напријед за годину. Без новца апсолутно никоме се не може лист слати.

Весник српске цркве. Лист свештеничког удружења за хришћанску поуку и свештеничко усавршавање. Власник и издавалац: Свештеничко удружење. Уредник: Никола Д. Божић, парох биоградски. Свеска VI. Јуна. Год. XII. Штампарија Павловића и Стојановића, Биоград 1901.

Садржај: Чланци и расправе: 1. Стање фонда свештен. удовица и сирочади, од А. Петровића. 2. Космолошке идеје, од Алексе Живановића (продужење). 3. О кафтању, по Н. Троицком — с руског, од Пере Милојевића. 4. Вјеронаука у нашим средњим школама, од П. М. р а. 5. Манастир Савина у Боци Которској, од Млад. Црногорчевића (продужење). 6. Ријеч Гл. Одбора свешт. удружења „Хришћанском Вјеснику.“ 7. Похвални примјер свештеничког братољубља, од Л. Л. — Проповједнички дио: 8. Говор поп Лазе Богдановића „150-годишњици св. Успењског храма у Осјеку.“ 9. Ријеч на „Видов-дан“; говорио Коларски свештеник М. Ј. Путниковић. 10. Ријеч на парастосу „добротворима и утемељачима“ свештеничког удружења, говорио поп Н. Стевановић, парох биоградски. — Живот свештеничког удружења: 11. Дневни ред за XII редовну свештеничку скупштину. 12. Расписи Др. Одбора свима пододборима свешт. удружења 13. † Д-р. Ђорђе С. Ђорђевић, бивши професор и књижевник — члан утемељач свешт. удружења. — Дописи Вјеснику Српске Цркве: 14. Прави поборник јелинизма, од једног Србо-Македонца. 15. Освећење темеља Драгићке цркве, од М. Терзића, ђакона. — Црквени гласник: Из отачаствене

цркве: Радосна вијест Спасовданска литија у Биограду. Лако оболио. Закључиће рад. Мио гост. Конференције. Ризничари при биоградским црквама. Одржавање реда. Испити у Богословији. Парастос умрлим добротицама и утемељачима Свештен. Удружења. Споменик Милошу Великом. Каноничка визитација. Отпутовали у Бању. Рукоположења. Постављења Умрли. — Из Карловачке митрополије: Семинар. Прослава 150-годишњице. — Из Црногорске митрополије: Закон о фонду за издржавање свештеника, удовица и дјеце умрлих свештеника и ђакана. Дворске радости. — Из Рашко Призренске митрополије: Ревност Србина Митрополита. — Из Дабро-Босанске митрополије: Протест. — Из Скопљанске митрополије: Освећење темеља Српске православног цркве у Куманову. — Из Битољске митрополије. — Из Цариградске патријаршије: Избор г. Јоакима III. за патријарха цариградског. Пажња Султанова. Пажња св. Синода. Неколико билежака о патријарху Јоакиму III. — Из западне цркве: Страшан злочин. — Извјештај главне благајне о примљеном новцу од 15 маја до 5 јуна 1901 год.

„Весник српске цркве“ излази у мјесечним свескама од 6 табака. Цијена за Црну Гору, с поштарином, на годину 16 франака; на пола год. 8; на четврт године 4 франка.

Бранково Коло. За забаву, поуку и књижевност. Власник и уредник Паја Марковић Адамов. Година VII. Број 25. Ср. Карловци, 17 маја 1901.

Садржај: Јован Ђорђевић од А Хаџића. — Наша посла од Р. Домановића. — Тома Гордјејев, роман Максима Горког. — Прича о Моглију, Rudyard Kipling. — Два је година на прошлости Биограда, од Т. Стефановића Вилковског. — Књижевне билешке. — Позориште и умјетност. — Билешке о језику.

Излази сваког четвртка. Цијена је листу за Црну Гору на годину 10 кр., на по године 5 и на четврт 2 кр. 50 хел. Претплата се шаље администрацији „Бранкова Кола“ у Ср Карловцима.

Napredak, glasilo „Hrvatskoga pedagoško-književnoga zbora“, „Saveza hrv. učit. društava i Hrv. štedovno-predujamne zadruge“. Уређује Стјепан Басаричек. Број 26. Година XLII. Загреб 1901.

Садржај: Женска стручна школа. — Принос к повјести хрв. школства. — Из школе за школу. — Обзор по педагошком свијету. — Рад хрв. учит. друштва. — Вјесник

„Napredak“ излази сваке суботе. Цијена му је 10 к. на годину. Рукописи се шаљу уреднику, а новци г. Јосипу Клобучару, благајнику хрв. пед.-књиж. збора.

Зора лист за забаву, поуку и књижевност. Год. VI. Бр. V. Свеска за Мај. Уређује Атанасије Шола.

Садржај: Марко Цар: Како да прославимо 19 октобар. — Пјесништво: Јован Дучић: драма. — Из посрчади Авда Хасанбегова Карабековића: Ко пулољак, Ја те сањам, Већ протјече, Кад јесењи вјетри... — Приповијетке: Симо Матавуљ: Пилипенда. — Милан Прибићевић: На путу у јутро. — Јоан Slavici: Скормон, превео Ник. Сп. Матијевић. — Чланци: Павле Поповић: о Горском Вијенцу (наставак). — М. F. Brand: Poeta Laureatus, превео Милан Ђуковић. — Д. В. Григоровичъ: Књижевне успомене, превела Вукосава Иванишевићева. — Оцјене и прикази: Ми-

лан Нарандић, приказује Слободан Јовановић. — Гласник земаљског музеја у Босни и Херцеговини, приказује Л. Грђић-Бјелокосић. — Баналачки (раднички дунђерски) језик, приказује Милан Ђуковић. — Позориште. — Хроника: Српска. Словенска

„Зора.“ Излази почетком сваког мјесеца. Износи 4—5 табака, а цијена јој је: на читаву годину 8 круна или 9 динара, за ђаке 6 круна или 7 динара.

Школски Вјесник. Стручни лист земаљске владе за Босну и Херцеговину. Уредник Љубоје Длуштуш Година VIII Свеска 4. Уредништво: Сарајево, зграда земаљске владе. Администрација: Сарајево, земаљски економат. Годишња цијена Школском Вјеснику с поштарином 4 кр. Дописи и новчане пошиљке ради претплате и огласи нека се шаљу Земаљском економату као администрацији „Школског Вјесника“. Сарајево. Земаљска Штампарија 1901.

Садржај: Милан Будисављевић: Оцјена Палмотићева епицедија о смрти Михајла Градића. — Љубоје Длуштуш: Свјетска изложба и интернационални наставни конгрес 1900 у Паризу (наставак). — Недјељко Лазаревић: Паљетковање по мојим школским дневницима (наставак). — Д-р Јулије Голик: О дјелима Јосипа Бетондића Дубровчанина, на по се о пријеводу његову Овидијевих херојада (наставак). — Јозо Дујмушић: „Осветници“ pjesника фра Грге Мартића (наставак). — Стјепан Штресдл-Сријемац: Бачки излет кроз Босну, Далмацију и Херцеговину за једанаест дана (наставак) — Примјери практичне наставе: Рудолф барон Малдини: Шљепић. — Из прошлости: Љубоје Длуштуш: Философија у древних Хелена (наставак). — Листак: Читула — Службени додатак.

O Černogorcu Listy z Cetina roku 1878. od Ljub. P. Nenadovića. Zo srbskego preložil Vladimir Micatek. Turčiansky Sv. Martin Vydanie Knihkupecko-nakladateľského spolku 1901. Садржај: Овај је превод писма нашег Љубомира Ненадовића ево су преведена и на језик наше браће Словака. Књига је лијепо украшена сликама и из данашњег доба Овај пријевод могао би лијепо послужити за упознавање са словачкијем језиком, те се и препоручује нашим читачима. Цијена 2 круне.

Нови Васпитач, орган за педагошку књижевност. Власник Мита Нешковић. Свеска V. Година XIV. Излази сваког првог дана у мјесецу. У Ср. Карловцима. Срп. манастирска штампарија 1901. Годишња цијена за Црну Гору 8 динара.

Садржина: Педагошко-универзитетски семинар. — Лекције из српскога језика. — Кратак преглед историје психологије. — Школство у Инглеској и у Сједињеним Сјеверним Америчким државама. — Двије резолуције. — Књижевни преглед „Новог Васпитача.“

Učiteljski Glas, лист за поуку и интересе учитељства. Год. III. Бр. 6. Одговорни уредник: Вјекослав Николић. Власник и издаваатељ Фран Брадић. Сплет 1900.

Садржај: Пред отвор сабора. — Што смета пучкој школи у Далмацији, да се успјешно развије? пише Динко Сировица. — Педантерија у методама узгоја и поуке. Пише Д. Шимуновић. — Аперцепција представа. Написао Пајо Р. Радосављевић. — Образованост у школи. Пише Ј. Грчина. — Прва година школовања Пише Дорбић Вицко. — Жена према до-

мовини. — Хрватски пучки учитељи на међународним конгресима за слијепе и глухонијеме у Паризу. Приопћио В. Кошчевић. — Књижевни Гласник — Мали Вјесник.

„Учитељски Глас“ излази 15 сваког мјесеца. Запада на годину 4 круне, на по године 2 кр. Учитељским приправницима даје се изузетно за по цијене. — Претплату прима власник и издаваатељ листа, чланке дописе и вијести уредник.

Босанска Вила, лист за забаву поуку и књижевност. Број 9. и 10. Год. XVI. Сарајево, 15 и 30 маја 1900. Власник и уредник Никола Т. Кашиковић. Штампарија Ристе Ј. Савића и друга.

Садржај: Пјесме: Смиље и ковиље, бајка од Д. Таминцића. — Бјегунац, од М. Љермонтова, превео Дим. Глигорић. — Нестало је, од Тамура. — Посјета, од Ј. Зорића. — Приповијетке: Жалосна судбина, од Јерођакона Мисаила. — Вјештин замак, од Кармен Сиље, превео И. К. Сарап. — Анђе од К. Шјенкјевића, превод М. Матића. — Поука: Драгиша Милутиновић (са сликом). Чајниче у нар. предању, од Ст. Р. Делића. — Доситијева посљедња љубав. — Српске нар. умотворине: — Пјесме: Смрт Мурат бега Љубовића, из збирке Н. Т. К. — Женидба Јањевић Комнена, од Ст. Р. Делића. — Куна Хасан ага и Куса удовица, од Б. Глишића. — Приповијетке: Српске народне приповијетке из Црне Горе, од В. Ђ. М. Слава — Свети Саво у нар. предању, од В. М. Ђуковића. — Неколико народних гатања, од С. Н. Семиза. — Листак.

„Босанска Вила“ излази у Сарајеву два пута мјесечно, сваког 15 и 30. — Цијена је за све крајеве на годину 8 круна, на по године 4 круне. Ђаци добивају лист за 6 круна. Претплата и рукописи шаљу се на уредништво. — Неплаћена се писма не примају. —

Источник духовни лист за црквено-просвјетне потребе српско-православног свештенства и народа у Босни и Херцеговини. Година XV. Број 11. Власник: Њихова Високопреосвештенства српско-православни В.-Х. Архиепископ. Уредник: Иларион Радонић, јеромонах. Сарајево 1901.

Садржина: Душа и бесмртност. — Учење св. Јована Златоустог о пастврској служби. — О потреби религије. — Књижевне оцјене и прикази. — Кратак извјештај српско-православног богословског училишта у Рељеву, за школску годину 1900/1901. — Кратак преглед црквено-школског и просвјетног живота. — Званични огласи.

„Источник“ излази два пута мјесечно и то половином и крајем мјесеца. Цијена је листу за Црну Гору на годину 5 фор. или 10 круна, а на пола године 2.50 фор. или 5 круна. Учитељима основних школа и ђацима даваће се лист у пола цијене. Претплата се шаље администрацији листа у Сарајево, а рукописи уредништву у Рељево код Сарајева. Рукописи се не враћају.

Българска Сбирка, списание за книжнина, исторически и общественни знаания, излазя подъ редакцията на Стефана С. Бобчевъ Год. VIII. 1 й юний 1901 г. Книжка VI. София. Печатница на П. М. Бузайтовъ 1901. Излази мјесечно на 4—5 штампаних табака. Годишња цијена 9 лева (кр.).

Съдържание: I. Ив. Грозевъ. Прѣдъ България. (Стихотв.) II. П. Кисимовъ. Приготовляемото въ Търново възстание на 1862 год. III. П. Теодоровъ. Нашето акционерно дѣло. IV. Д. Бабевъ. Есенни мотиви. Стихо-

творение. V. Велики Олегъ Македонски пјесни. Прѣв. отъ Бѣлковски. VI. Н. Начевъ. Въ Панагюрище. VII. Л. Барбаръ. Фридрихъ Шпилхагенъ. (Бѣлѣжка). VIII. Д. Мирчевъ. Драмата прѣзъ срѣднитѣ вѣкове. IX. Д. В. Храновъ. Спомени за генералъ Гурко отъ врѣме на Освободителната война. (Продължение отъ кн. V). X. Георгъ Брандесъ. Национализъмъ. Прѣв. С. Д. XI. Малки очерки и разкази 1. Ив. Горановъ. Да го биѣмъ!... 2. И. С. Тургеневъ. Черепи. Прѣв. А. Т. С. XII. Книгописъ. I Отзиви и оцѣнки. Отъ Д-ръ П. Бобчевъ. За прѣвода на г. г. Цѣнови: Психологията на Елзенхаса; — За сборника (I) на Б. Кв. Дружество; — За прѣвода отъ Д. П-Ковачъ на „Постепенното възпитание“ отъ г-жа де Сосюръ; — За „Членътъ на б. и р. езици“ отъ Д-ръ К. Милетич; — За „Енцикл. Рѣчникъ“ одъ Л. Касуровъ; — „Руководство за риторика“ отъ А. Тошевъ; — „рук. за гимнастика;“ — Изданията на Србска кр. Академия и Матица Србска въ Нови Садъ. — П. Нови книги — Ш. Прѣгледъ на нашия и чуждия периодически печатъ. XIII. Какво става по свѣта? 1. Въ нашенско. — 2. На чужбина. XIV. Лѣтописъ. 1. Нашенска и чужда. XV. Разни вѣсти. 1. Юбилея пјесень. — 2. Нови вѣстници. — 3. Показалецъ на книги и статии по нар. просвѣщение. — 4. Нови карти на славян. народности. — 5. Изъ славянскитѣ земли. — 6. Книжовни вѣсти и др. XVI. Разни обявления.

Тежак, илустровани гласник српскогъ пољопривредногъ друштва. Број 17. Год. XXXII. Власник и издавалацъ: Српско пољопривредно друштво. Одговорни уредникъ: Александар М. Секулић. Биоград 1901.

Прегледъ: Чланица: Општа правила за сушење воћа. — Дајење гусака. — Колико пута треба прскати? — Рана употреба ждребади за рад шкодљива је. — Колико треба кувати плава камена за бордовску чорбу? — Плесан винове доде (ондиум). — Хранљива вредност сувогъ воћа. — О једној по народ корисној повластици. — Билешке. — Гласник. — Рад српскогъ пољопривредногъ друштва. (Стрѣча).

„Тежак“ излази десетодневно 1, 10 и 20. свакогъ мјесеца. Претплата и рукописи упућују се Српскомъ Пољопривредномъ Друштву у Биограду. Цијена за Црну Гору на год. 10 фран. или 5 фор. а. вр.; но срп. пољопривредна удружења и њихови чланови као и срп. земљорадничке задруге и читаонице, добијају лист за 6 фран. или 3 фор. а. вр. кад унапријед положи претплату и кад се претплате код свогъ удружења, преко кога ће им се и лист слати.

Просвјетни Гласник. Службени лист Министарства Просвјете и Црквенихъ послова краљевине Србије. Година XXII. Свеска за јуни. Уредникъ Влад. Т. Спасојевић. Београд, издање и штампа државне штампарије краљевине Србије 1901.

Са држај: Службени дио. — 1. Укази Његовога Величанства Краља: (одликовање), Државна Архива (постављења), Велика школа (постављења), Духовни судови (постављења), Средње школе (постављења) — 2. Претписи министри просвјете и црквенихъ послова: Народно позориште (разрешење), Учитељске школе (разрешење, постављење), Средње школе (постављење), Основне школе (постављења, премјештаји по молби, премјештаји по казни, пензионовање, разрешења). — 3. Расписи и одлуке министра просвјете и црквенихъ послова. — 4. Умрли наставници народнихъ школа. — 5. Службена објава. — Радња Главнога Просвјетнога Савјета: 6. Записници

редовних састанака: Записник 787 састанка; 788 састанка; Записник 789 састанка. — Наука и настава. 7. Piro Spano (прилог српској историји почетком XV. вијека) написао Ст. Станојевић (свршетак). — 8. Римска историјографија за вријеме републике, од Јанка Лукића професора (наставак). — 9. Стање Математике XIX. стољећа, од Косте Стојановића професора (наставак). — 10. Народне школе у Италији њихово развијање и садашње стање, по реферату В. Брауна у Милану 1899 год., приказао Љуб. М. Протић. — 11. Принове за флору Краљевине Србије, од Жив. Ј. Јуришића (наставак). — 12. Биомеханизам и еволуција од Елпе-а превео Јов. Бадемлијић. — 13. Психолошка и педагошка важност хипнотизма, написао Adolf Rude. — 14. Гуенова метода за учење туђих језика, од Павла Ј. Мајзнера. — 15. Народни универзитети у Француској. — Опјене и прикази. 16. С. М. Куљбакинъ, Материјалы для характеристики средне-болгарскога языка (Извѣстia одѣленія рускаго языка V, 1.) од В. Бабићево. — Хроника. 17. Српско Геолошко Друштво од Св. Р. — Биљешке. — 18. Из науке — 19. Просвјетни записи. — 20. Преглед листова и књига. — Листови. — Књиге. — 21. Шкелски добротвори.

„Просвјетни Гласник“ излази у мјесечним свескама од 8 и више табака, на великој осмини. — Стаје годишње: за Србију 12 динара, за друге земље 15 динара (франака). — Претплата се шаље Управи Државне Штампарије Краљевине Србије у Биограду. — Рукописи се шаљу уредништву (Министарство Просвјете и Црквених послова у Београду). Они се, на захтјев писаца, враћају.

Караџић, лист за српски народни живот, обичаје и предање. Год. III. Број 6. и 7. за Јуни и Јули 1901. Издаје и уређује Тих. Р. Ђорђевић, проф. Алексиначке учитељске школе.

Садржај: Ђурђев-дан (у Левчу), од Ст. М. Мијатовића. — Медицински обичаји у Срба, од Ст. М. Мијатовића, Јована Дунђерског, Милисава Д. Марковића, Ник. Т. Даничића, Светозара Петровића, Милана Ђ. Јовановића. — Народно предање о мјестима, од Михаила Ђ. Ивковића, Николе Костића. — Животиње и биље у народном предању од Михаила А. Стојановића. — Биљешке, од Тих. Р. Ђ. — Ситне биљешке. — Прикази. — Гласник.

„Караџић“ излази у Алексинцу једанпут мјесечно на 1—1½ штампаном табаку, цијена му је 5 динара годишње, поједини бројеви стају 0-50 дин. —

Škola. List za učiteljstvo i prijatelje školstva. Br. 7. Teč. XII. Izdaje i ureguje Stjepan Širola.

Садржај: Петар Кунчић (са сликом), Вицко Дорбић. — Како да удесимо приправу и оспособимо учитеље напрам потребама времена и развиту нашега школства. Душан Трбуховић. — Гимнастика у доба хуманизма (свршетак). Људевит Сорлини. — Дјевојчице на једноразредним школама, гдје обучава учитељ. Данило Ђ. Хинић. — Инспекција. М. Волфовић. — Мршава проза у тихој забити. Фрањо Рочић. — Листак: У споменар, Филм Радл. Фата моргана, Никола Мараковић. Искрице, Стјепан Е. Томић. — Књижевност: Права синовска љубав — Robinzon Kruzue. — Биљешке.

„Skola“ излази првога свакога мјесеца. Годишња цијена јој је 4 к., на по године 2 к., а за иновезметство 60 фил. више. — Претплате, дописи и листови у замјену шаљу се уредништву у Карловац.

Православна Далмација. Историјски преглед. Написао Е. Н. М. Нови сад, 1901. Наклада Књижаре А. Пајевића. Страна VI 608. Цијена 6 круна. Овијем новијем замашнијем радом преосвештенога Господина Епископа Н. Милаша наша се историјска, а нарочито црквена књижевност веома обогатила. Преосвештеви писац излаже нам потанко историју православне цркве у Далмацији од првог вијека (год. 55), па до год 1849; у свом дјелу послужио се многобројнијем изворима и другијем дјелима о истом предмету. Велика је заслуга и Издавачке Књижарнице А. Пајевића, што се подухваћа, да издаје овака капитална дјела, којима би се могао поносити и моћнији који народ српског.

Извјештај о гимназији Кнеза Милоша Великог за школску 1900.—1901. годину. Крагујевац, штампарија Радивоја Јовановића 1901.

Извјештај о гимназији Кнеза Михаила за 1900 — 1901. школ. годину. Пожаревац, штампано у штампарији Ђорђа Наумовића 1901.

Извјештај о гимназији Краља Александра I. за школску 1900 — 1901. годину. Биоград, штампано у државној штампарији Краљевине Србије 1901.

Дванајести извјештај о православном срп. богословском училишту у Срем Карловцима. — Школска година 1900.—1901. Саставио протопр. звитер Јован Вучковић, проф. богословије и ректор богословског училишта. — Ср. Карловци, Српска манастирска штампарија 1901. 8°, стр. 52.

Први извјештај Српске вјероисповједне школе у Осјеку (Дољњем Драду) за школску годину 1900—1901. Штампарија Јулија Пфајфера у Осјеку, 1901. 8°, стр. 42.

Осмо извјешће о српској народној автономној школи у Загребу за школску 1900.—1901. годину. Саставио Мита Грујић, оспособљени учитељ за грађанске школе, учитељ на српској автономној школи загребачкој. У Загребу, српска штампарија 1901. 8°, стр. 22.

Позив на претплату. — Увјерени, да би се стекла велика грађа за општу историју Црне Горе, када би се испитао и изнио живот и рад појединијех наших племена од пропасти српске државе до данас, а побуђени славном прошлoшћу нашег племена, написали смо и дали у штампу:

„ПЛЕМЕНСКУ ИСТОРИЈУ ЦЕКЛИНА.“

У програм овог рада, између осталoга, ушло је: географски спис племена, досељење и разграновање цеклинског становништва, подјела на братства, остали досељеници, старосједиоци, исељеници, множење становништва, ударац на потурчењаке, домаће и с дотичнијема племенима свађе, проширење земљишта к Турској, заузеће риболсва и лугова, расељавања к Турској и славно четовање по Скадарском Језеру од почетка 18. вијека до 1862. год. Становништво се цеклинско брзо множило и исељавало због разнијех потреба; оно је тражило ново огњиште и у Аустрији и у Турској, те ће у овој књизи многи из Лике, Плава, Гусиња, Васојевћица, Брда,

Црмнице, Боке Которске и др. мјеста наћи своје смаросједно огњиште. Већи дио књиге заузима четовање. Цеклињани су четовали често, и то им је био најмилији хар. Чете су Цеклин уздигле, оне су му донијеле и силног богатства и витешког поноса, те је корисно служити могао општој црногорској ствари. Ми смо прикупили до 80 чета, у којима се гинуло, рававало, сјекло и отимало; између њих су одавно чувене: Похара Жабљака први и потоњи пут, затвор у кућишту у Салковини, бој на Скадар, Блату, похара Врађине, ударац на турски параброд, на Бљаце, Скадарске ливаде и многа друга мјеста.

Без сумње ће овај наш рад бацити нешто свјетлости и на општу нашу историју, особито на некадањи живот Црногорца, као борца за света начела племена и државе, те кога занима наша прошлост, тај ће у свој књизи наћи голему збирку истинитијех догађаја и описа, као вјерну слику живота и рада нашег.

Књига ће бити штампана на лијепој артији, а изнијеће око 16—18 табака велике осмине. Биће готова до Госпођина-дне тек године, а цијена јој је 2 круне и 40 хелера (1 фиор. и 20 новч.), а за ђаке 2 круне (1 фиор.).

Издајући овај оглас, у исто доба позивамо поштоване читаоце и на претплату, молећи све родољубе за ширење српске књиге, да се постарају око скупљања претплате. Особиту наду полагамо на учитеље и свештенике, па онда на све наше пријатеље и добре људе у нашој домовини и на страни. Ко скупи 10 претплатника, добија једанајесту књигу на дар. Претплату и списак претплатника ваља шиљати на адресу: *Андрија Јовићевић*, упр. учитељ, Ријека (Монтенегро). Новац и списак претплатника треба послати унапријед, како ће се знати, у колико ће се комада књига штампати.

Молимо скупљаче, да што већи број претплатника скупе, — чим ће нас знатно потпомоћи при овако за нас тешком подузећу. Ко нам и најмању помоћ или услугу укаже, бићемо му захвални.

Ријека, (у Црној Гори), 20. априла 1901.

С поштовањем:

Андрија Јовићевић и *Михаил Стругар*, Ријечки учитељи.

Књижевни оглас. — Изашла је из штампе позната прича за омладину од Ернеста Вилденбруха

ПЛЕМЕНИТА КРВ

превели са тридесетог њемачког издања

Б. и М. Миловановић.

Ова прича толико је стекла себи гласа у Њемачкој, да је за кратко вријеме доживила тридесето издање. Њемачка омладина узима је и поклања једно другом за успомену.

Ми је нарочито препоручујемо приликом школских испита за дарове ученицима.

Цијена је само 40 хелера или 50 п. дин. Издање је врло укусно.

Издавачка књижевница *Пахера* и *Кисића* у Мостару.

— Читајући лијепу пјесму Књаза Николе I. **Пилмо вино!** учини ми се згодним да је компоујем за мјешовити лик, како би пјевачке српске друштине могле тај патриотски текст превести и у народ. То сам и учинио и већ је композиција изашла из штампе.

Молим српска пјевачка друштва и пријатеље музике да набаве ово издање, коме је цијена 1. круна и 20 потура (60 новч.) За Србију 1. динар и 50 пара.

Са поручбинама треба се обратити Издавачкој Књижарници Пахера и Кисића у Мостару.

Мостар, 10. маја 1901.

Алекса Шантић.

Књижевни оглас. — Изашла је из штампе књижица са натписом:
СЛАВА КРСНОГ ИМЕНА У МОСТАРУ.

Попис српско-православних породица у Мостару, њихово Крсно име са кратким предговором о значају крсног имена и тропарима светитеља као и сликом „Књажеве вечере на Косову.“

Ова мала књижица која износи 96 странаца у формату 11 × 7 cm. и ако нема своје књижевне вриједности, ипак је принова која ће послужити својој одређеној цијељи. Цијена јој је 40 потура.

Издавачка књижарница Пахера и Кисића у Мостару.
NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

и аљина, па се с тијем и прилично удоме. Овако по-
највише раде сироте дјевојке.

Чобани нијесу толико утопљени, да су обезбије-
ђени од студени. Само се по студенијем мјестима, гдје
велики снијег пада, пази, да му чарапе буду нове и
топле, поврх њих наглавци и опанци. Ту се пази и
на остале аљине већма но по осталијем мјестима. У
жупнијем мјестима многи чобани, били мушки или
женски, иду боси, и кад је киша и кад је суховина.
По снијегу не иде бос нико. У студенијем мјестима
чобани се огрћу сињавијем кабаницама, које су добре
и за кишу и за студен; док по осталијем мјестима
служи за огрњач махом струка. Стари су рекли:
„Струка брука“; и заиста је тако, јер она нити може
заштитити од кише ни од студени; она само, док је
нова, служи, да се младо чељаде с њом зори, ако је
лијепо израђена. Чобани, који се зими њом огрћу,
пате од кише и зиме; под њом често тако покисну,
да им ни под пазухом нема сухога. И у топлијим
мјестима кабанице би много практичније биле.

Што се тиче хране, ту има мале равлике. Док
мања дјеца узимају, да ију, кад које хопе и кад које
огладни, момчади и дјевојкама се замијера, ако у
сваки час ију. Мајка кори дјевојку, ако ради оно, што
не ваља, говорећи: „како ћеш радити, кад пођеш у
туђу кућу?“ т. ј. кад се удадне. При оброку се
љепше хране, него ли дјеца; не ију с дјецом, него с
одраслом чељади. У многијем мјестима и кућама дјеца
једу с одраслијема за једном трпезом; гдје-гдје на
банду, па онда жене и дјеца. Старија чељад уопће
љепше једу уз ручак и вечеру, него ли дјеца, пошто
дјеца и „преко оброка“ узимају по неколико пута.

У Црној Гори, као и свуда, има и сиромашнијех
фамилија, које овај свијет у невољи пролазе. Одијело
је њихово камено, старо и за зиму несигурно; издр-
жавање је њихово тако исто јадно и жалосто, постеља
никаква, кућица јадна, а живот у њој жалостан. Свако
би умрио живјети, да има; и овај сиромаш умрио би и

Протећи ће доста времена, утрошиће се доста труда, напора и рада, па да се колико толико одговори захтјевима здравља. Овоме су у многоме криве непријатне околности, у којијема се од давнијех давнина наш народ налазио; криве су прилике, које су наш народ окружавале. Но вријеме је, да се освијестимо; треба да прегнемо, треба да умијемо стати на пут свему ономе, што смета правилном развијању тјелесног и душевног здравља нашег.

Вријеме је такво, прилике су такве, да се у овом опште-корисном послу не смије оклијевати, јер свако даље оклијевање наноси нам већу штету. Пренимо се и раду прионимо, тијем прије, што смо позвани да ступимо у коло образованијех народа, који су од нас у свему далеко одмакли, само не у ономе, што нас је одржало — у духу јунаштва, прегнућа и љубави према слободи, домовини и Господару. Пренимо се, да нас то озбиљно коло не баца у судбоносни вртлог.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
II. ВАСПИТАЊЕ

1. Васпитање дјеце, док почну школу посјећавати.

Први зачеци васпитања врло су непримјетни. Дјете, док прохода, олако и прима и испушћа све представе; пажња му се скреће час тамо час амо, с једне ствари на другу; док скрене пажњу онамо, оно заборава, што је било овамо. Отуда и појави васпитања у овоме добу врло су непримјетни, нејасни и, управо, незнатни. Васпитање тек почиње, пошто дјеца проходају и почну говорити и разумијевати по што год од онога, што им се говори или пред њима чини.

Васпитање почиње говором. У томе је васпитач, или боље рећи учитељ, мајка, старије сестре и друга дјеца. Најприје мајка учи дијете, да изговара најлакше ријечи, као: тата, мама, баба, нана; па онда и мало потеже, као имена људи и жена, разне називе: стрико,

стрина, тетка; томе га уче и дјевојке, које га носе и држе. Ријечи, које се тепико изговарају, говоре дјеци овако, како их је најлакше изговорити, као: Вато (Васо) тико (стрико) и т. д.

Малено дијете, пошто се опре на ноге, махом се бави с дјецом већом, а и мањом од себе. Ту дјеца само брбљају, говоре ово или оно; старија се с њима разговарају, али без икаква реда и начина у изражавању. Дјеца, као дјеца, што год чују, то и говоре. Отуда се нека дјеца науче говорити и неке бестидне ријечи. У томе на првоме мјесту гријеше неки родитељи, који свашта говоре и у говору с дјецом и у говору с другијема; они безобзирно реку оно, што не ваља, и то обично с већијем нагласком. Понављајући овакве изразе, научи их и дијете, па чешће пута рече ружну ријеч и у присуству страна човјека, од чега се послије и сами родитељ застиди.

Кад дијете почне да говори, оно је предмет шале и смијеха, предмет забаве. Стари су рекли: „Гдје нема дјеца, ту нема шале и смијеха, ту нема радости и весела.“ И заиста је тако. Мала дјеца својијем брбљањем, својијем несташнијем ћеретањем развеселе и насмију сву домаћу чељад. Отуда је и остала ова ријеч, а отуда и заговор старијех са дјецом. У то дјечје доба свакоје чељаде, без разлике и старо и младо, и мушко и женско, тепа дјетету, смије му се, шали се с њим, заговара се с његовијем збором и покретима тијела. На некијем мјестима и у некијем кућама старија мушка чељад неће ни да прихвати дијете, докле проговори, особито, ако је женско, јер им се чини срамота; а чим стане натутуљевати да говори, онда је свакоме кратко вријеме, кад се са својијем дјететом шали, игра. До тада се многи очеви стиде прихватити дијете, а послије и они постану мекшега срца, па му тепају, воде га, носе, смију му се, а и уче га, да по нешто збори.

Старија чељад и родитељи смију се свакој дјетињој ријечи, која није правилно изговорена; смију се брбљају, а особито ружној ријечи, коју дијете одмах

прими и као навлаш говори. Многи родитељи навикавају дјецу, да реку нешто ружно, и радосно се смију, кад дијете умије рећи брату, сестри, мајци или другој дјеци: магале (магаре), кутко (кучко), тѹт (шут), мут (муч), дола (дора), паћица (прасица) и т. д. Ова навика само влада код неког дијела родитеља и старијих, па је то гдјегдје чак и дотле доћерало, да понеки, али све у шали и смијеху, а никако у истини, наговарају дјецу, да пљуну на друго дијете, да не речем на старије, да осрамоти оца, мајку или кога другога.

То је једна од најопаснијих маџа нашега народа при домаћем васпитању дјеце. И ако се то не чини из какве зле намјере, него просто из шале и смијеха, али то, тако олако, немарност уроди код такве дјеце најружњом пошљедицом. Дјеца не остају свагда код оца и мајке, код својијех старијих, но послије двије, три и четири године старости ступи у друштво са осталом сеоском дјецом, која су, остављена без надзора, изложена још већој погубељи. Тамо се у игри нађе пар, сви једногодишњаци, који ни у чему једни од другијех не зазиру, који једни друге не умију прекорити, нити на шта лијепо научити. Ако су сва ова дјеца примјерног домаћег васпитања, она се доста учтиво, према узрасту, владају једно према другоме; она се неће покварити, јер их нема ко томе научити. Но ако има у оваквом друштву покварене дјеце, која су научена, да срамоте, да се пљују, да се гађају камењем, да се бију и свађају, да се ругају и плазе, онда и цијело ово друштво мале дјеце мање више с временом постане покварено, јер што дијете види од другога дјетета, оно то непримјетно прима; његов ум није толико развијен, да може просудити о том и таквом поступку.

Нађе се и такве дјеце, која се гнушају над срамнијем дјелима неваљале дјеце, па се не друже с њима. Ово бива у таквијем друштвима, гдје превлађује број поштенијех. Посматрао сам, не једном, како се понеко дијете одмах заплаче, ако му које друго опсује оца и

мајку, па плачући трчи дома, да се жали. То исто бива код неке дјеце, кад их друго дијете удари, гурне, пљуне, осрамоти или ишта неповољно учини. У оваквијем тренуцима бива занимљивијех призора, који најљепше карактеришу поштење народно, поштење појединијех. Тада неки родитељи дозову своје дијете, и унапријед га не пуштају, да с тако распуштеном дјецом дружи, јер знаду, да рђаве представке врло лако могу рђаве утиске на дијете оставити, па им дијете послјије подлећи, подражавати им и неваљало постати. Ово су прави родитељи; само су они свјесни свог родитељског повива. Ово су истински очеви и матере, које ће заиста роду одњивити карактерне синове и поштене кћери. Оваквијех родитеља има свуда по свијем мјестима Црне Горе у повећем броју. Но има и таквијех родитеља, који наговоре своје дијете, да и оно удари или гурне оно, што је њега ударило, да га пљуне, осрамоти или што друго непоштено учини, и тијем да увреду освету, говорећи: „није нас нико тискао, но је нама бастало манути за образ.“ Дијете послуша родитеља, па уради оно, што су му рекли. Отуда се може међу дјецом изродити свађа, а у тој свађи може се и родитељ нејачега дјетета уплести. Ово су ријетки примјери, али, на жалост, постоје.

Но, дешава се, што је још најгоре, да родитељ уплаканог дјетета истуче оно дијете, што му је његово дијете уплакало, или изазове родитеља оног дјетета, да се с њим око тога подавија; тада се деси, да се због тога и они посрамоте, а ређе посвађају. Отуда проистичу разне омразе, мрзави, давије, па, наравно, и клице рђавијех пошљедица. Неке жене су готове, да се због дјеце подавијају, па и посрамоте; а у томе им дају повода и неки мужеви, који су нагли и врући, па сваку ствар неповољну с чије стране сматрају као увреду, навлаш нанесену. Нијесу ово чести случајеви, и ако их има; али не би требало, ни да их има, пошто отуда нико никад никакве користи видјети не може, само штету и срамоту, ништа више.

Најпаветније раде они родитељи, који својој дједи забрањују сваку игру, шалу и друштво са распуштаношћу дјецом. Ако се ипак деси, да дијете дође уплакано, онда нека му забране такво друштво; ако се дијете не хоће оканути, онда треба њега казнити, а не оно туђе; тако се учи на послушност, ред и уљудност. Нека родитељи знаду, да се дјеца уче поштењу само у поштеном друштву, а никако у друштву с којекваком дјецом. Које дијете дође покварено у друштво, оно се још већма поквари, ако је друштво покварено; па не само то, него оно поквари и осталу дјецу, ако нијесу прије тога покварена. Дјеца се највише прилагођују ономе, што виде једна од друге; она се уче ономе, што виде од друге дјеце; она чине оно, што и друга дјеца, и то прије оно, што чини и збори покварено дијете, него ли оно, што раде и зборе поштенија дјеца. То сваки може искусити у своме дому, код своје дјеце, да дјеца најрадије чине оно, што им се забрањује. С тога веома треба обазрив бити, с каквом се дјецом дијете дружи, а никако то олако узимати, као што то бива код великог дијела нашега народа. То је једна од онијех грднијех погрјешака, које најгоријем пошљедицама уроде; а и како неће, кад дијете ту расте без стеге и надзора, без вође и упутства; вођа му је друштво, а стега — друштвена воља; занимање му је оно, што му вољи годи. И ако ово не би смјело за дуго трајати, опет траје у оно доба, кад је дјечије уображење доста живахно, памћење јако, и кад се представе дубоко зарезу у вољу, срце и ум. То траје до онога доба, кад се лате озбиљног кућнег рада; то траје и за вријеме школовања, кад су дјеца дома, само ако су и мало одана раскошном животу и друштву.

Грдна је мана онијех родитеља, који своју дјецу уче, да говоре ружне ријечи, да срамоте друге или што непоштено у очима њиховијем раде, па ако и из шале. Тако је исто и то погрјешка, кад се пропуштаје, да дјеца чине ишта, што не ваља, па и ако их родитељи на то нијесу научили. Свака навика, која се за

дуже понавља, прелази у обичај. Живот, који је пун покваренијех обичаја, служи на саблазан. За то не дајмо, да нам дјеца распуштено расту, без стеге, надзора и васпитања, не дајмо, да се зло развија, него га у клици затримо. А томе ћемо одговорити и сврху ћемо постићи, ако сваки, па и најмањи, поступак дјецe с пажњом пратимо и на сваки им корак, ријеч и дјело пазимо; ако их за сваку неуредност казнимo, опоменемо, укоримо; ако не чинимо пред њима оно, што би могло на њих рђаво утицати; ако им само добре примјере дајемо; ако их од злога друштва клонимо, од зла уклањамо, а на добро упућујемо, како ријечју, тако и дјелом и примјером. Тежак је ово задатак, али је свет; тај је задатак наша морална дужност, коју пошто по то морамо испуњавати, у интересу напретка нашега подмлатка.

Како се с дјецом у погледу послушности почне поступати у младости, тако и у напријед буду послушна. Доста је примјера, да дијете не хоће послушати оца или мајку, да пође овамо или онамо, да учини ово или оно. Дијете се тако упорно веба, као да неко право на то има, а родитељ му се само смије. Чуди се толикој храбрости и сдободи дјетета, и у томе види клицу будуће смијелости. Али се веома vara, јер прије ће видјети у томе клицу будуће упорности, тврдоглавства и непослушности. Виђао сам и таквијех родитеља, који, кад им је дијете непослушно и непокорно, куну, као кукавице; а понеки се опет моле дјетету: „ела, мој сине; ела, послушај твога тату (или маму), па ћу ја тебе донијети (или купити) нешто лијепо“. Дијете и опет не хоће послушати, а родитељ се окане молбе, па куне, грди, псује, говорећи: „сјутра ми жив не освану! не дочекао мајци зоре!“ и т. д.

Дјеца оваквијех родитеља не могу бити послушна; а и како да буду послушна, кад им у томе нико примјером не предначи, него се, шта више, старија чељад гложе, давијају, загризају и срамоте. Дјеца њихова

примају њихову науку, па постану као и они: сва-
дљивци, смутљивци и кавгације.

Ако је дијете здраво и може учинити оно, што се од њега захтијева, не треба га клети ни срамотити, а не треба га ни молити ни кумити, кад не хоће послушати, но га житкијем прутићем исфрскати, кудијен га боли, а кудијен му се здрављу наудити неће, па га силом на послушност нагнати. Ако дијете није до краја покварено, оно у упорности истрајати неће, него ће се поправити и постати послушно и покорно вољи родитељској. Само у испуњавању казне треба бити строг и озбиљан (према малој дјеци блажији), а не као они родитељи, од којијех га једно кара, а друго мази и к себи зове, тјешти га и тобож пријети ономе, што га је карао. Криво дијете не треба да одмах има уточишта код кога, докле се исплаче и гријех покаје. Дјеца се јако кваре, кад их једно за рђаве поступке кара, а друго мази и опрашта. Онда се дијете осјећа, као да је на правди кажњено; а то је толико опасно, колико га и не кажњавати. За то милујмо дијете само онда, кад је достојно миловања, а карајмо онда, кад је достојно карања.

Неки родитељи још из малена уче дјецу послушности, па су им свагда добра и послушна, честита, мудра и учтива. Послушност је код дјетета извор свију врлина. Без ње се све у клици затре, а с њом се све врлине у дјетету узгоје, па га последије красе, као оно звијезде небо, као цвијеће башту и мирисну ливаду. Чим се осјети, да је дијете способно за ово или оно, одмах треба и захтјевати, да ради оно, што може. Ако се тада дијете научи на послушност, оно ће и даље такво остати; ако ли се тада у томе олабави, нема ти већ код њега праве послушности.

Пошљедице непослушности осјећају сви они родитељи, којијема су дјеца непослушна, јер им дјеца нијесу ни за чем, пошто одрасту, но су неваљала, лијена, крадљива, лажава и пуна свакојакијех мана; и ро-

дитељи су с њима сасвијем незадовољни. Чујао сам некоје, како веле: „тек да немам ниједно.“ А што га је до тога довело? Неумјесни његов поступак према дјеци онда, кад их је требало учити послушности, реду, раду и поштеноу. Како ли су срећни опет они родитељи, којијема су дјеца послушна, добра ваљана, радна и честита! Њима остали завиде, а и право је, да се на њих угледају.

Казне многијех родитеља нијесу умјесне. Има и тако тврдоглавијех родитеља, који галиоштину свога дјетета за дуго пропуштају, докле дијете поодрасте, па се тек онда сјете, да су они узрок том неваљалству, нико други, и то за то, што су били попустљиви, лабави у кажњавању и немарљиви према погрјешкама, своје дјеце; тада многи стану кажњавати своју дјецу. Ако се дијете нађе упорно у своме понашању, те и даље устраје у неваљалству, онда понеки нерасудни родитељи туку дјецу по глави, плећима и кудијен прије дохвате; туку их рукама, шакама, па и ногама. Оваке казне могу уродити најозбиљнијом опасношћу: може дијете остати болешљиво, глупо, тврдоглаво, блесасто. Још је горе, што тада дијете постаје безобразно, јер га на то нагоне сурове казне; оно омрзне родитеље браћу, сестре и све своје; оно изгуби вољу према свему. Тући дјецу рукама и ногама по глави јест више дивље но човјечански; таково поступање не поправља, него квари и само показује сурову природу родитељску. Шта би тај јадник чинио од другијех, кад тако чини од своје дјеце, коју хоће да спреми за будући живот, на корист своју и своје домовине!

Неки родитељи, опет, вичу, куну, срамоте и натресају се над својом лудом дјецом. И ово је тако исто опасно за будући напредак дјеце. Дјеца се од вике и граје плаше, узимају само страх, а никако се не навикавају на послушност и ред. Од клетава се дјеца не боје, само се и она уче, да куну друге; а то је рђава навика. Од срамота дјеца не стрепе; она за њих не мисле, само се уче срамотама, отвара им се

пут и сазнање, да и они могу друге срамотити. Заиста, ту је почетак срамотама, које се и у будуће међу дјецом дешавају. Натресање над дјецом још је горе; од тога дјеца морају намах умукнути; а тијем се свака слобода у дјетету убија, затупљује му се ум и воља, а навикну се и на упорство. Оваквијем поступцима не развија се воља, не облагорођава се ум, не оплемењује се осјећање, него се и воља, и слобода, и ум, и снага, и осјећање убије, затупи и дијете се за будући живот онеспособи.

Но имамо ми и примјернијех родитеља у кажњавању дјеце. Доста је примјера, гдје родитељи употребљавају благе и умјесне казне, па у кући влада ред, међу дјецом слога и љубав, а према старијима послух. Ту се дијете креће по родитељској вољи; ту оно није независно, но подвржено строгом надвору, који га прати у сваком покрету. Такви родитељи свјесни су позива свога и будућности своје дјеце; они још из малена почну дјецу учити реду, раду, слоги, љубави, послушности, учтивости, свему доброме и племенитоме, корисноме и ваљаноме; они ваљану дјецу награђују а неваљалу коре; ваљану хвале и меће их Содијевају, с пута или пазара донесу им понешто, већма их воле и грле, собом их воде у цркву, у пријатеља и на пазар; они тијем награђују ваљано понашање добре дјеце а коре и куде неваљалство рђаве дјеце; а то чине ва то, да би се и неваљала поправила. Такви су родитељи у послушности строги; њима се дијете не смије показати непослушно, упорно; они га одмах казне, ако се такво покаже; они га прекоре и за примјер му укажу које ваљано дијете; они га оставе без ручка или вечере; не поведу га онамо, гдје би му мило било поћи; не учине му нешто, што захтјева; они пољубе и загрле ваљано дијете, а оно неваљало одгурну; неваљалој дадну јести на страну, као псу; доброј дјеци донесу поклон, а њима ништа. Ако се деси, да је дијете и даље упорно, онда га танкијем прутићем избију по голој стражњици. Од овога жестоко клапи и боли, али

није нимало опасно; ову казну дијете добро упамти и ње се већма сјећа и плаши, него ли свијех клетава, вике, граје, натресања и кумљења.

Све су ове казне умјесне и оне веома утичу, само ако се озбиљно испуњавају. Ниједна од њих не убија дух и вољу; ниједна не убија тијело и физично здравље, него свака служи као средство, да се неваљала угледају на ваљану дјецу, дакле да се неваљала поправе. Напротив, ове казне развијају вољу, оплеменењују душу и разум и подтрекавају осјећање према лијепоме и племенитоме; оне чине дјецу осјетљивом према укуру и опомени, а то је њихова најбоља страна, јер та осјетљивост и чини људе карактернијема. Узимајући у обзир добру страну свијех казна, не може се довољно препоручити родитељима, старијама и свијема и свакоме, ко је позван, да има учешћа у васпитању дјеце; да избегавају псовке, вику, грају, клетве, кумљење, бијење по глави, скубљење за уши и косу, тискање ногама, а нека прихвате оне казне са благодатнијем последицама, које мало час споменусмо; и нека родитељи не забораве, да се ваљано васпитање састоји у многоме у ваљаном казњавању, т. ј. с ваљанијем казнама у многоме се постизава ваљано васпитање.

Мала је разлика у поступању према мушкој и женској дјечи. И једна и друга заједно су у друштву до седме и осме године, па гдјегдје и до десете; и у томе се не обраћа пажња на какво непоштено поступање мушкијех према женскијема (и ако нијесу своја); и ријетки су такви безобразлуци, само се дешава, да се кошкају, бију и срамоте. Родитељско поступање према женској дјечи исто је такво, као и према мушкој. Који су родитељи сурови према мушкој дјечи, ништа нијесу блажији ни према женској, ако не још суровији. Они родитељи, који савјесно поступају према мушкој, према женској дјечи су много блажији, финији у понашању, обазривији и у ријечима и у понашању, јер знају, да је женска осјетљивија и да се она само благијем и умјеснијем поступањем облагорођава.

Многи родитељи нијесу вољни, да им ико дјецу кара, па било то карање и из пријатељства; такви ће рећи: „не рани га он лебом, во ја;“ с тијем хоће да реку: ми смо му старатељи; ми се о њему бринемо; нама је ружно, ако су дјеца наша неваљала, па нећемо, ни да их кара нико, па макар чињела не знам што. — Љуто гријеше овакви родитељи, јер тијем ни себи ни дјецу ништа не користе, него, напротив, веома нашкоде, да се то на сваком кораку осјећа. Родитељска је дужност: научити дјецу, да имају поштовања и стида према старијима, па били им своји или не били, били им познати или не били, и да не чине пред њима оно, што није пристojно. Тако се дјеца навикну на осјећање стида и поштовања према старијима, па, наравна ствар, и клоне се онога, што би у њима могло изазвати стид. Да знаду они дрзовити родитељи, колику штету дјецу чине тијем, што не трпе ничије карање, опомену или казну над својом дјецом, само кад се то чини из добре намјере, не би се тога погрјешнога правца држали, но би свуда и свагда препоручивали дјецу поштовање и послушност према свијема старијима, а старијима били би захвални на опоменама, па и казни, коју њихова дјеца заслужују.

Велика је мана код многијех родитеља, што један кара, а други милује. Некоји отац, кад мајка избије дијете, зовне дијете, па га тјеши, говорећи: „бићу ја кучку мајку, што она тебе бије;“ а да би се дијете умирило, и дигне се, да је тобож бије. Кад отац избије дијете, опет га отима мајка. Ово је неумјесно: прво, с тога, што онда казна никаква дубљег утицаја не оставља нити на поправку дјетета утиче; друго, што се дијете тада не осјећа криво, јер да је криво и заслужно казне, не би се родитељи по његовом схваћању због њега били; и треће, што се дијете непримјетно учи осветољубљу, па и оно само говори: „биј је,“ или: „биј га,“ или само дохвати прут, да бије и тако да се освети. Све ово такви родитељи

посматрају више са смијехом него са озбиљношћу и тијем дијете у доста озбиљну опасност уваљују. Да би се избјегла рђава пошљедица, онда дијете не треба кажњавати, ако није скривило; а ако је скривило, онда га треба казнити са родитељском строгошћу и озбиљношћу. Који родитељи поступају друкчије, злоупотребавају повољни исход казне, и само штету својој дјеци наносе.

Има и крадљиве дјеце. Ово је једна од најгоријех мана, како међу одраслијема, тако и међу дјецом. Лупежи се у Црној Гори шибикају, и шибници се сматрају за срамну казну; кога шибикају, он нема поштења међу људима, док је год жив. Но и опет има таквијех родитеља, који ту рђаву ману не искорјењују из своје дјеце. Дијете је наклоњено крађи; оно жели имати све оно, што му се допадне, било за јело или за што друго, па ако га не може добити на поштени начин, хоће да га украде. Кад ово опазе родитељи, нека дијете строго казне, да му унапријед не би на ум пало што тако учињети. Но има и таквијех родитеља, који не само што га неће казнити, него ће му ствар одобрити и дати му повода, да и опет украде.

Док дијете постане пунољетно, не подлежи шибницама; но ово ипак не би смјели родитељи чинити из обзира, што га мана не ишчезава, како дијете бива старије, но све то већи мах узима; па често пута може човјека довести до најцрњијех пошљедица. Родитељи се тек тада сјете свога немара и љуто оплакују своју неразумну главу, кад своје дијете виде од свакога презрено.

Много већи дио родитеља у овоме паметно поступа; ако им дијете донесе нешто, а да они не знаду чије је и оклен је, одмах истражују, оклен му је то или ово, и тешко га дјетету, ако га буде украло.

Боље би било, да тако сви родитељи раде и да од те мане још из малена своју дјецу одвраћају, а да их уче раду, реду и поштењу. Тада би много мање

злијех људи било; крађе би биле ређе, зли људи ређи, зала мање, а добра и врлине међу људма више. Крађа је међу пороцима, као оно четобаша међу четницима; она првјенствује и показује пут и начин многијех зала; она остале мане распирује, за то и јест најопаснија мана.

Ако се дијете удари о чем или сучим, па почне плакати, онда неки родитељи и старији наговоре дијете, да ону ствар удари, избије и тако да се освети; тако се тијем дијете задовољи и навикне се, да тако поступа и унапријед. Колико ова навика изгледа навивна, опет је штетна, јер се дјеца уче светити и на мртвијем стварима и на њима свој гњијев искалити. Чудо је примјера у свакидањем живогу, да не само дијете но и старији баце или сломе ону ствар, којом су се ударили, и на ту ствар цио свој гњијем искале, као да су тијем какву осјетљиву освету учинили. Ово је заиста смијешно, но ето својствено је дивљој природи, и на то се сваки ваљано васпитани човјек мора гнушати. Таков „осветљивац“ није пристао ни у какво ваљано друштво, јер само његово понашање и љубав према освети острањује га.

Можда, навика чини, те су многи и према животињи осветљиви. Виђа се повише дрскијех примјера, да по неки своју стоку злостављају, туку је и бију, па и волове у ралу и коња под бременом. Све су ово знаци свирјепства, дивљаштва и нечовјечности, а пошљедица рђавог домаћег васпитања. За то, драги родитељи, ако љубите, као што љубите, будућност своје дјеце, упућујте их, да буду осјетљива и према животињи, а не осветљиви и према камену, јер знадите, да се у томе огледа племенитост срца и доброта душе. Дјеца ваша јесу огледало ваше доброте, за то садите и његујте у њих само оно, што је хвале достојно. Сјетите се да сте ви и духовни отац ваше дјеце, а не само тјелесни, и да ћете пред Богом давати одговора за свој рад. —

Пушење дувана јест општа мана нашега народа. Људи се уче пушити, док су као дјеца од седме до петнајесте, а неки и до двадесте године. Врло велики дио нашијех родитеља није нимало у томе обазрив, него баш равнодушно посматра своје дијете, гдје се учи пушити, да убија и руши свој луди организам. Неки дио родитеља у томе мало строжије поступа; но та строгост само се у томе састоји, што дјеца не смију пушити пред њима, а за леђима ако ће, ни бриге их није. Само неки дио родитеља у томе врло обазриво поступа и бадро пази, да му се дјеца не навикну на пушење овога отрова. Овакви родитељи чешће пребирају своју дјецу, не би ли у њих нашли дувана, испитују хапу из устију и питају другу дјецу. То су родитељи оне наше момчади, која се дохватила сталне животне снаге, а никако да су дувана окусили; то су срећни родитељи здравијех синова, који су за сваки и тјелесни и умни рад способни и својему и свакоме од користи.

Учитељи искорјењују ову ману, али цио њихов напор и труд остаје без успеха, кад га у томе и родитељи не помажу, јер многа дјеца пуше кријући код куће, а пошто оставе школу, тада од учитеља страха немају, а родитеља се не боје, па пуше слободно и она дјеца, која се тек тада уче пушити. За то би требало, у интересу напретка и успјеха, да и сами учитељи не пуше дуван, како би тијем давали добар и поучан примјер и слагали се у томе с онијем, што дјеца препоручују; требало би, да учитељи и родитељи у свему предњаче дјеци добријем примјером, ако им желе добра здравља. Иначе смијешно би било говорити дјеци, да је здрављу шкодљиво оно, што сами употребљавају. Већма дјејствује примјер него ли ријеч, за то је морална дужност свију старијих, да само добријека примјерима дјеци предњаче. Но, пушење дувана неће се никад искоријенити, јер је та мана дубоко у живот народни зарезана; за то би власт умјесно учинила, да сва своја средства у погледу овога упо-